

Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедра туризму та рекреації

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему:

**«Формування системи безпеки подорожей екологічного
туризму в DESTИНАЦІЯХ України»**

Студентки 2 курсу 9 групи
освітнього ступеня «магістр»
спеціальності 242 «Туризм»
спеціалізації «Міжнародний
туристичний бізнес»

(підпис)

Малай Марини
Сергіївни

Науковий керівник
к.е.н., доц.

(підпис)

Хлопак Сергій
Васильович

Гарант освітньої програми
д.е.н., професор

(підпис)

Ткаченко Тетяна
Іванівна

Київ 2018

Київський національний торговельно-економічний університет

Факультет ресторанно-готельного та туристичного бізнесу
Кафедра туризму та рекреації
Освітній ступінь «магістр»
Спеціальність 242 «Туризм»
Спеціалізація «Міжнародний туристичний бізнес»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Зав. кафедри _____

« _____ » _____ 20__ р.

ЗАВДАННЯ

на випускню кваліфікаційну роботу студентіві

Малай Марині Сергіївні

---

1. Тема випускної кваліфікаційної роботи:

«Формування системи безпеки подорожей екологічного туризму в дестинаціях України»

Затверджена наказом ректора від «18» грудня 2017 р. № 4329

2. Термін здачі студентом закінченої роботи – 01.11.2018 р.

3. Цільова установка та вихідні дані до роботи:

Мета роботи – дослідження теоретико-методологічних засад формування системи безпеки подорожей екологічного туризму України, а також розробка та обґрунтування пропозицій щодо її удосконалення.

Об'єкт дослідження – процес формування системи безпеки подорожей в екологічному туризмі.

Предмет дослідження – теоретичні, методологічні та практичні аспекти розвитку системи безпеки екологічних подорожей в дестинаціях України.

4. Перелік графічного матеріалу:

Рис. «Види екологічного туризму», рис. «Система безпеки екологічних подорожей», табл. «Структура та динаміка екологічних подорожей в Україні у 2015-2017 рр.», табл. «Структура національного природно-заповідного фонду», табл. «Показники розвитку найпопулярніших екотуристичних дестинацій»

України», рис. «Етапи реалізації стратегії розвитку безпеки екологічного туризму в Україні».

5. Консультанти по роботі, із зазначенням розділів, за якими здійснюється консультування:

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
1	Хлоп'як С.В.	21.12.2017	21.12.2017
2	Хлоп'як С.В.	21.12.2017	21.12.2017
3	Хлоп'як С.В.	21.12.2017	21.12.2017

6. Зміст випускної кваліфікаційної роботи (перелік питань за кожним розділом):

Вступ

Розділ 1. Теоретичні засади формування безпеки екологічних подорожей.

- 1.1. Поняття та види екологічного туризму.
- 1.2. Засоби гарантування безпеки екологічних подорожей.
- 1.3. Світовий досвід підтримки безпечності екотурів.

Висновки до розділу 1.

Розділ 2. Аналіз системи безпеки подорожей екологічного туризму в DESTИНАЦІЯХ України.

- 2.1. Сучасний стан розвитку екотуризму в Україні.
- 2.2. Державне регулювання безпеки екологічних подорожей.
- 2.3. Використання міжнародних стандартів для гарантування безпеки екотурів в Україні.

Висновки до розділу 2.

Розділ 3. Шляхи удосконалення системи безпеки екологічних подорожей в DESTИНАЦІЯХ України.

- 3.1. Обґрунтування стратегії розвитку системи безпеки екологічного туризму в Україні.
- 3.2. Імплементация міжнародних стандартів в сфері екотуризму ISO/TC 228 до системи національного законодавства.
- 3.3. Оцінка ефективності заходів з удосконалення системи безпеки екологічних подорожей.

Висновки до розділу 3.

Висновки та пропозиції

Список використаних джерел

Додатки

7. Календарний план виконання роботи:

№ пор.	Назва етапів випускної кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	
		За планом	Фактично
1	Вибір і затвердження теми випускної кваліфікаційної роботи	01.09.2017- 20.12.2017 р.	
2	Оформлення і затвердження Завдання на випускну кваліфікаційну роботу	21.12.2017- 15.01.2018 р.	
3	Написання та попередній захист 1 розділу випускної кваліфікаційної роботи у наукового керівника	20.11.2017 - 11.05.2018 р.	
4	Написання та оформлення наукової статті	до 01.06.2018 р.	
5	Написання та попередній захист 2 розділу випускної кваліфікаційної роботи у наукового керівника	12.05.2018- 31.08.2018 р.	
6	Написання та попередній захист 3 розділу випускної кваліфікаційної роботи у наукового керівника	01.09.2018- 14.10.2018 р.	
7	Оформлення випускної кваліфікаційної роботи за структурою, представлення роботи на кафедру та попередній захист у комісіях	15.10.2018- 22.10.2018 р.	
8	Доопрацювання, оформлення, друкування, підготовка матеріалів до захисту випускної кваліфікаційної роботи	23.10.2018- 31.10.2018 р.	
9	Представлення готової зшитої випускної кваліфікаційної роботи на кафедру, отримання направлення на зовнішнє рецензування	01.11.2018 р.	
10	Захист випускної кваліфікаційної роботи у екзаменаційній комісії	згідно з розкладом	

8. Дата видачі завдання «21» грудня 2017 р.

9. Науковий керівник
випускної кваліфікаційної роботи

С.В. Хлопак

(підпис)

10. Керівник проектної групи
(гарант освітньої програми)

Т.І. Ткаченко

(підпис)

11. Завдання прийняв до виконання студент _____ М.С. Малай
(підпис)

12. Відгук керівника випускної кваліфікаційної роботи

Студент _____

Науковий керівник
випускної кваліфікаційної роботи _____ С.В. Хлопьяк
(підпис, дата)

13. Висновок про випускну кваліфікаційну роботу

Випускна кваліфікаційна робота студента _____
(прізвище, ініціали)
може бути допущена до захисту в екзаменаційній комісії.

Керівник проектної групи
(гарант освітньої програми) _____ Т.І. Ткаченко
(підпис)

Завідувач кафедри _____ Т.І. Ткаченко
(підпис)

« _____ » _____ 20 _____ р.

ЗМІСТ

Вступ	7
Розділ 1. Теоретичні засади формування безпеки екологічних подорожей	11
1.1. Поняття та види екологічного туризму.....	11
1.2. Засоби гарантування безпеки екологічних подорожей.....	23
1.3. Світовий досвід підтримки безпечності екотурів.....	33
Висновки до розділу 1.....	43
Розділ 2. Аналіз системи безпеки подорожей екологічного туризму в DESTИНАЦІЯХ України.....	46
2.1. Сучасний стан розвитку екотуризму в Україні.....	46
2.2. Державне регулювання безпеки екологічних подорожей.....	58
2.3. Використання міжнародних стандартів для гарантування безпеки екотурів в Україні.....	67
Висновки до розділу 2.....	72
Розділ 3. Шляхи удосконалення системи безпеки екологічних подорожей в DESTИНАЦІЯХ України.....	75
3.1. Обґрунтування стратегії розвитку системи безпеки екологічного туризму в Україні.....	75
3.2. Імплементация міжнародних стандартів в сфері екотуризму ISO/TC 228 до системи національного законодавства.....	81
3.3. Оцінка ефективності заходів з удосконалення системи безпеки екологічних подорожей.....	87
Висновки до розділу 3.....	94
Висновки та пропозиції.....	97
Список використаних джерел.....	101

ВСТУП

Актуальність теми полягає у необхідності розробки досконалішої системи безпеки екологічних подорожей, котра б могла значно якісніше запобігати нещасним випадкам та травмуванню подорожуючих і підвищила рівень безпечності подібних подорожей.

На сьогодні в Україні така система існує, проте вона є малорозвиненою і потребує оновлення та вдосконалення. Перш за все цей розвиток має відбуватися на державному рівні: необхідно впроваджувати відповідні норми та закони, переймати успішний досвід країн-партнерів, адже держава в першу чергу має бути зацікавлена у збереженні здоров'я та підтримці безпеки своїх громадян, а також іноземних туристів, за рахунок яких значного розвитку може набути економіка країни.

В XXI столітті сталий розвиток туризму в країні свідчить про її економічну та соціальну розвиненість. Мається на увазі, що коли певна країна є популярною туристичною дестинацією у світі і її відвідує велика кількість іноземних туристів, це відбувається не лише завдяки природним чи історичним ресурсам, а й завдяки фінансовому підґрунтя та освіченому населенню, котре вміє правильно використати та організувати наявні ресурси, аби створити привабливий туристичний продукт. В свою чергу іноземні туристи, відвідуючи країну, інвестують кошти в її подальший розвиток та вдосконалення, що становить безперервне замкнене коло.

Важливим чинником також є рівень безпеки, котрий держава може гарантувати як для своїх жителів, так і для гостей. Інстинкт самозбереження є одним із найсильніших чуттів будь-якої живої істоти. Люди хочуть почуватися захищеними незалежно від того, знаходяться вони вдома з сім'єю, чи подорожують по світу у пошуках нових вражень. Яскравим прикладом того, наскільки це важливо, можна назвати 2014 рік, коли почалися військові дії на сході України та попередньо відбувалися події на Майдані, за якими слідкував

весь світ. У 2014 році туристичні потоки в нашій країні значно зменшилися. Іноземні ЗМІ називали нашу країну не рекомендованою до в'їзду як таку, що становить високу загрозу для життя та здоров'я іноземних громадян. Зараз ситуація потроху стабілізується, але у зв'язку із продовженням АТО на сході велика кількість іноземців все ще боїться подорожувати по Україні.

Перебуваючи в незнайомому середовищі, яке відрізняється від місця постійного проживання, активно відпочиваючи, турист постійно знаходиться під впливом ризикових обставин. Він не знає досконало звичаїв, мови, традицій, побуту, не має імунітету від хвороб, поширених у даній місцевості, не пристосований до проживання та інтенсивних навантажень у гірських районах, в пустелі або на воді.

Серед інших виділяються головні фактори небезпечності: травмонебезпека, небезпечна дія навколишнього середовища, в тому числі виробничі джерела - шум, вібрація, пожежонебезпека, хімічні, радіоактивні, біологічні, психофізичні, природні, особиста безпека в умовах криміногенного стану, а також специфічні фактори ризику, притаманні особливим видам туризму. Різні несприятливі для туризму фактори мають неоднакову вірогідність їх настання, неоднакову інтенсивність дії та наслідки. [1] Часто самі туристи стають винуватцями настання нещасних випадків, оскільки не дотримуються рекомендованих правил поведінки, відстають від екскурсійних груп або гідів, чи просто через звичайну необачність потрапляють у ризикові ситуації. Всі ці чинники потребують розробки певної системи безпеки для збереження життя та здоров'я туристів.

Екологічний туризм, як напрям туризму, має на меті поєднання людини з природою і пізнання її без шкоди навколишньому середовищу, збереження флори і фауни у первозданному стані наскільки це є можливим.

Рівень дослідженості теми. Дослідженням даної проблематики займалися такі вчені, як Н.Галла, О.Заноско, Н.Корж, І.Маркіна, К.Зімані, І.Коварі, Й.Мансфелд, С.Мічурін, А.Пізам та ін.

На думку багатьох науковців, трактування безпеки туризму за останні десятиліття зазнало суттєвих змін: від більш менш пасивного фактора - до

активного елемента туризму та імперативу здійснення туристичної діяльності. [2] Як слушно зазначають Н. Корж та О. Заноско, на сучасному етапі «розвиток туризму безпосередньо залежить від забезпечення безпеки туристів, від рівня захисту їх життя, здоров'я, майна» [3]. Зрозуміло, що гарантування безпеки має базуватися на системному підході, оскільки сама категорія «безпеки туризму» є надзвичайно складною та багатоаспектною.

Думки вчених щодо структури та ключових функцій безпеки туризму як складної, відкритої та динамічної системи суттєво різняться. Наприклад, С.Б. Мічурін вважає, що дослідження проблем безпеки туризму має базуватися на розгляді туристичної діяльності як сфери взаємодії людини з потенційно небезпечним середовищем [4].

Водночас, Й. Мансфелд та А. Пізам розглядають проблему дещо ширше і виділяють три групи концепцій безпеки туризму:

- концепції, що стосуються генезису загроз безпеки туризму;
- концепції, що розглядають вплив загроз безпеки туризму на туристичний бізнес, туристів та населення дестинацій;
- концепції, що стосуються реакцій усіх суб'єктів туристичної діяльності на наявні та потенційні загрози безпеці туризму [5].

Метою роботи є дослідження теоретико-методологічних засад формування системи безпеки подорожей екологічного туризму України, а також розробка та обґрунтування пропозицій щодо її удосконалення.

Завданнями, що вирішуються в роботі, є:

- визначити поняття, види екологічного туризму в Україні та світі;
- дослідити засоби гарантування безпеки екологічних подорожей;
- розглянути досвід підтримки безпечності екотурів у різних країнах світу;
- оцінити сучасний стан екотуризму в Україні;
- проаналізувати методи державного регулювання екологічних подорожей;

- дослідити використання міжнародних стандартів безпеки екотуризму в українському законодавстві;
- розробит стратегію розвитку безпеки екологічного туризму;
- обґрунтувати необхідність імплементації міжнародних стандартів ISO/TC 228.

Об’єктом дослідження в роботі є процес формування системи безпеки подорожей в екологічному туризмі.

Предметом дослідження є теоретичні, методологічні та практичні аспекти розвитку системи безпеки екологічних подорожей в DESTИНАЦІЯХ України.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої в роботі мети використана система загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, таких як системний підхід, аналіз, синтез, економіко-статистичні методи.

Інформаційне забезпечення. Вихідними даними для виконання випускної кваліфікаційної роботи були законодавчі документи, що регламентують туристичну діяльність в Україні, спеціальна література з даної проблеми, матеріали статистичної звітності ГО «Українська асоціація активного та екологічного туризму», матеріали особистих досліджень.

Наукова новизна роботи полягає у дослідженні та обґрунтуванні системи безпеки подорожей екологічного туризму.

Практична цінність роботи пояснюється можливістю використання результатів дослідження у розробці заходів щодо вдосконалення стану безпеки екотуризму в Україні.

Апробація результатів дослідження. За результатами проведеного дослідження підготовлено та опубліковано наукову статтю на тему «Безпека екологічних подорожей в DESTИНАЦІЯХ України» (Додаток А) у збірнику студентських наукових праць КНТЕУ, 2018 р.

Структура роботи. Робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, бібліографії, що налічує 58 джерел використаної літератури, та додатків. Робота містить 15 таблиць, 8 рисунків, 1 додаток. Загальний обсяг роботи складає 113 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕКИ ЕКОЛОГІЧНИХ ПОДороЖЕЙ

1.1. Поняття та види екологічного туризму.

Як відзначає велика кількість дослідників, поняття «екотуризм» довгий час мало досить розмиті межі. Причиною тому є початкове використання слова маркетингологами для залучення туристів, орієнтованих на природу, її захист і активний відпочинок. Насправді таких туроператорів мало турбувала охорона навколишнього середовища. Тому ідеї екотуризму ще довгий час викликали і викликають скептичне відношення теоретиків туризму. Наприклад, Б.Віллер, побувавши в «екотурі» на Кубі, відмітив, що протягом години, поки туристи обідали в ресторані, водій їх автобуса не глушив двигун, щоб в салоні працював кондиціонер. Місцеві жителі, що сиділи неподалеку, навряд чи відчували захоплення від такої турботи про комфорт туристів. За словами П.Шелфорда, представника ВТО в Європі, термін «екотуризм» використовується в індустрії туризму вже більше 10 років. Мають місце також твердження, що вперше термін був використаний Міллером в 1978 р. як позначення одного з варіантів стійкого розвитку туризму, проте в одних випадках маються на увазі подорожі, що робляться в незайманих цивілізацією куточках природи: екотуризм – «подорожі по відносно неспотвореним або незабрудненим областям з унікальними природними об'єктами для захоплення і насолоди пейзажем, дикорослими рослинами і дикими тваринами, а також будь-якими культурними проявами в цих областях». У інших випадках - це зусилля по підтримці екологічної рівноваги в природі: екотуризм – «природний туризм, який включає вивчення природного і культурного навколишнього середовища і служить для поліпшення обстановки в цьому середовищі».

Спостерігаються і географічні відмінності у визначеннях, які пов'язані з відмінностями в поглядах на екотуризм. Експерти з розвинених країн -

постачальників екотуристів, бачать екотуризм очима споживачів (гостей), вірніше, узгоджують з їх бажаннями і рекреаційними потребами. Туроператорів і дослідників приймаючої сторони (господарів) хвилює прибуток і внесок туризму в соціально-економічний розвиток даної країни. [6]

Термін «екологічний туризм» – порівняно нове поняття в туристичній галузі. Уперше його запропонував у 1980 р. мексиканський економіст Гектор Цебаллос-Ласкурейн (CeballosLascurain). На його думку, екологічний туризм означає поєднання подорожі з дбайливим ставленням до природи й дозволяє поєднати радість знайомства з нею та вивчення зразків флори й фауни з можливістю сприяти їх захисту. [7]

Екологічний туризм не має єдиного чіткого теоретичного формулювання, оскільки у різні часи різні науковці та туристичні організації визначали кожен свою специфіку означення даного виду туристичної діяльності (рис.1.1).

Ось деякі з них:

Міжнародний союз охорони природи (IUCN):

Екотуризм – мандрівка з відповідальністю перед довкіллям по відносно непорушеним природним територіям з метою вивчення та насолодження природними та культурними об'єктами, що сприяє охороні довкілля, здійснює «м'який» вплив на довкілля, забезпечує активну соціально-економічну участь місцевого населення та отримання ним користі від цієї діяльності.

Всесвітній фонд дикої природи (WWF):

Екотуризм – це цілеспрямовані мандрівки до природних територій з метою глибшого розуміння місцевої культури та довкілля, що не руйнують цілісність екосистем та роблять охорону довкілля вигідною для місцевого населення.

Міжнародне товариство екотуризму (TIES):

Екотуризм – відповідальна мандрівка до природних територій, що сприяє охороні довкілля та покращує добробут місцевого населення. [8]

Українська асоціація активного та екологічного туризму (УААЕТ):

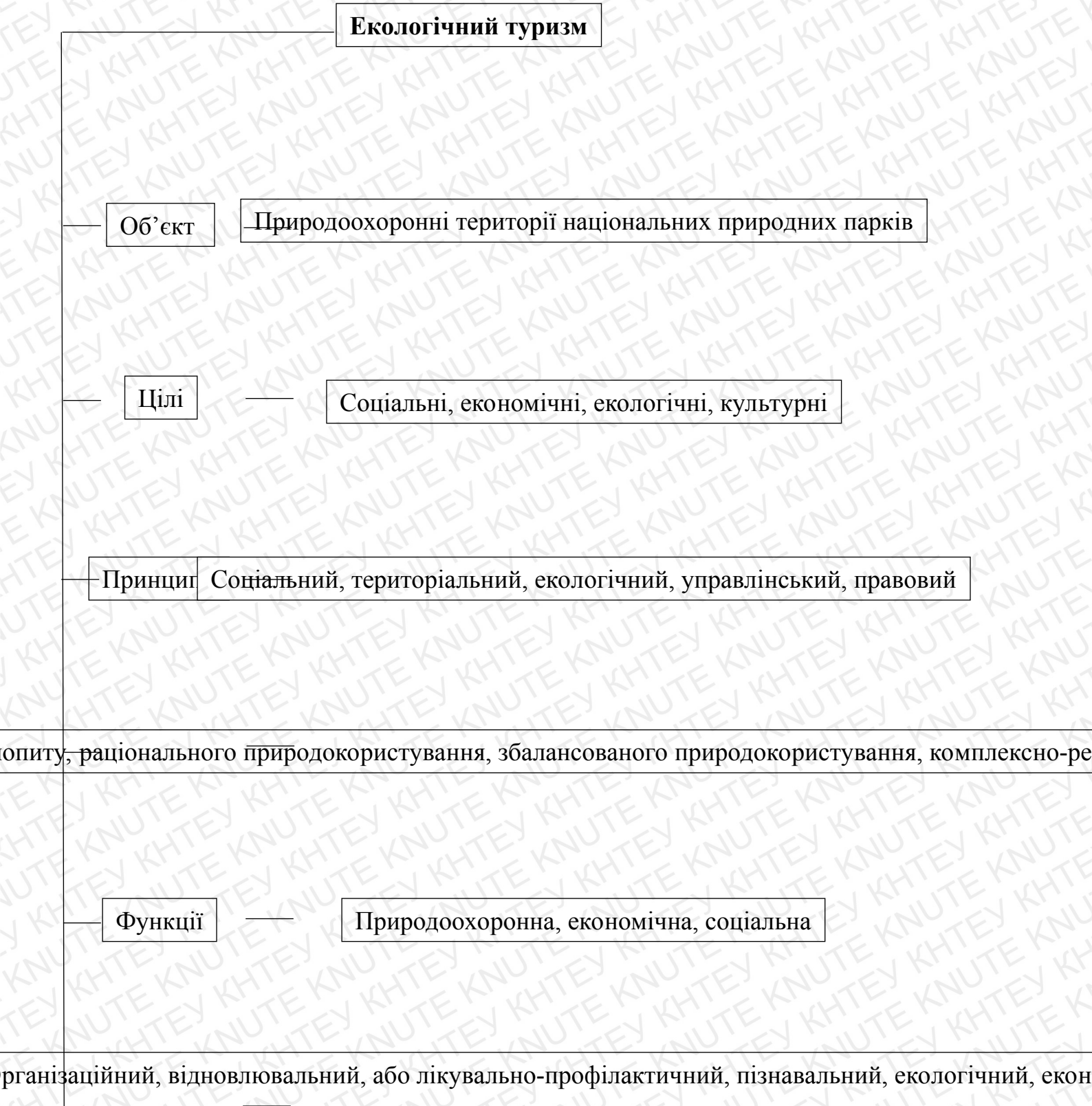

Рис. 1.1. Складники визначення сутності екологічного туризму

Екотуризм – подорож до природних територій, не змінених або мало змінених діяльністю людини, з відповідальним ставленням до природи і якнайменшим впливом на довкілля. Цей вид туризму сприяє стійкому розвитку територій, передбачає участь місцевого населення у наданні послуг, створює економічні стимули до охорони довкілля. [9]

Існує два основні підходи до виділення екологічного сектора туризму. У першому випадку екотуризмом називають туризм, головним об'єктом якого є дика природа. При цьому більшість авторів відзначають складність проведення межі між природою та традиційною культурою, де поряд із природою об'єкти традиційної культури розглядаються як об'єкти екотуризму. Але навіть у цьому випадку зміст поняття «екотуризм» цілком не вичерпано. Значного поширення набуває туризм з метою відпочинку на природі на територіях, змінених людиною. Це особливо характерно для США та країн Західної Європи (західноєвропейська й американська моделі екотуристської діяльності), де корінних ландшафтів практично не збереглося, а високу потребу в спілкуванні з природою населення задовольняє на територіях із вторинною квазіприродою. Такий туризм часто відносять до розряду екологічного, а його значення для охорони й відновлення середовища, народних традицій і екологізації економічного розвитку стає в деяких регіонах вирішальним.

Прихильники другого підходу пропонують розглядати екологічний туризм як приклад (вид) сталого туризму. Такий підхід є більш виправданим, оскільки цей вид туризму ґрунтується й успішно реалізує на практиці головні принципи концепції сталого розвитку, як-то: природокористування, яке не призводить до деградації ресурсів, оскільки для відновлення й охорони останніх використовують частину вигод від його розвитку. При такому підході об'єкти туризму можуть бути як природного, так і штучного походження. [10]

У німецькомовних країнах терміни "екологічний туризм" та «зелений туризм» використовують рідко. Більш розповсюджені терміни «м'який туризм» чи «екологічно та соціально відповідальний туризм». [6]

Основою екотуризму є цікавість та увага туристів до природних об'єктів та явищ. Цей принцип обумовлює пізнавальну суть екотуризму, а також визначає його прив'язку до мінімально порушених територій. Хоча об'єктом екотуризму також можуть бути і наслідки втручання людини у природні процеси, наприклад, плавні, утворені внаслідок зарегулювання річок, або реінтродукована популяція коней Пржевальського у Чорнобильській зоні.

Умовою екотуризму є дбайливе ставлення до довкілля. Метою такого ставлення є, у першу чергу, максимально можливе збереження тих об'єктів та явищ, що приваблюють туристів у дану місцину. Очевидно, що розробка правил поведінки туристів на кожному конкретному маршруті повинна здійснюватись у співпраці з професійними природоохоронцями. До цього ж принципу можна віднести участь екотуристів у природоохоронних акціях та заходах (наприклад, збір сміття).

Обов'язковою ознакою екотуризму є його сталість. Це значить, що вся діяльність, пов'язана з екотуризмом, повинна здійснюватись таким чином, щоб ресурси даної місцевості, що обумовлюють розвиток екотуризму, не виснажувались, а, по можливості, навіть збагачувались. Екотуризм – єдиний напрямок в туристичній індустрії, кровно зацікавлений у збереженні свого головного ресурсу – природного довкілля, або окремих його компонентів (пам'яток природи, окремих видів тварин чи рослин, тощо).

Вимога сталості, що ставиться до екотуризму, передбачає максимальне залучення місцевого населення до процесу обслуговування туристів, а також сприяння соціальному розвитку даної місцевості. Коли до надання послуг екотуризму залучене місцеве населення, то воно також стає змотивованим до використання природних ресурсів своєї місцевості на основі господарювання, а не їх вилучення. [11]

Для більш глибокого розуміння цього виду подорожей Міжнародною організацією екотуризму(TIES) вироблено 10 заповідей екотуристів:

1. Пам'ятати про уразливість землі;
2. Залишати тільки сліди, виносити тільки фотографії;

3. Пізнавати світ, у який потрапив: культуру народів, географію;
4. Поважати місцевих жителів;
5. Не купувати вироби виробників, що піддають небезпеці навколишнє середовище;
6. Завжди слідувати тільки протоптаними стежками;
7. Підтримувати програми по захисту навколишнього середовища;
8. Використовувати методи збереження навколишнього середовища;
9. Підтримувати організації, що сприяють захисту природи;
10. Подорожувати з фірмами, що підтримують принципи екотуризму. [12]

В організації екотуризму, як і туризму загалом, можливо розглядати різні його напрями. Залежить це від різних чинників, за якими можна виділяти класи, форми і види. Стосовно туризму загалом, то його можна поділяти залежно від цілеспрямованості і характеру туристичних потоків (внутрішній і зарубіжний), характером організованості (плановий і самодіяльний), термінами і тривалістю перебування в туристичній подорожі (короткочасний і тривалий), інтенсивністю туристських потоків (постійний і сезонний), залежно від способів пересування, за віком учасників та за метою. Найважливіше в екотуризмі – виявлення мети участі в такому турі. Залежно від того, які цілі переважають, можна вести мову про різні види екотуризму. [13]

В даний час виділяють чотири види екотуризму та еко-турів.

Науковий туризм. У ході наукових екотурів туристи беруть участь у різного роду дослідженнях природи, ведуть польові спостереження. Наприклад, широко відомі екотури, пов'язані з наглядом за поведінкою птахів у Латинській Америці, підрахунком чисельності популяції китів у Тихому океані. Як правило, туристськими дестинаціями в таких турах виступають особливо охоронювані природні території (ООПТ): заповідники, заказники, національні парки, пам'ятки природи. До наукового туризму відносяться і зарубіжні науково-дослідницькі експедиції, а також польові практики студентів, що навчаються на природничонаукових факультетах університетів та інститутів.

Тури історії природи. Це подорожі, пов'язані з пізнанням навколишньої природи та місцевої культури. Як правило, такі тури являють собою сукупність навчальних, науково-популярних і тематичних екскурсій, що пролягають по спеціально обладнаних екологічних стежках. Найчастіше вони також організовуються по територіях заповідників і національних парків. Сюди ж відносяться походи школярів, в ході яких викладачем, гідом проводяться екскурсії та бесіди про природу. Цей вид екотуризму особливо популярний в Німеччині, тому його ще називають «німецькою моделлю розвитку екотуризму».

Пригодницький туризм. Даний вид об'єднує всі подорожі, пов'язані з активними способами пересування і відпочинку на природі, що мають на меті отримання нових відчуттів, вражень, поліпшення туристом фізичної форми і досягнення спортивних результатів. Сюди відносяться такі види туризму, як альпінізм, скелелазіння, льодолазіння, спелеотуризм, гірський і пішохідний туризм, водний, лижний і гірськолижний туризм, каньйонінг, кінний туризм, маунтбайкінг, дайвінг, парашанеризм і т.д. Багато з цих видів туризму з'явилися недавно і вважаються екстремальними, оскільки пов'язані з великим ризиком. Разом з тим це самий швидкий, дохідний, хоча і дорогий, вид екотуризму. Пригодницький туризм часто називають «важким екотуризмом» у зв'язку з тим, що жага туристів до пригод тут превалює над мотивами охорони природи. [14]

За даними Української асоціації активного та екологічного туризму(УААЕТ) за метою туристів в Україні виділяють наступні види екологічного туризму(Рис.1.2):

1. Бьордвотчінг (англ. *Bird watching*) – спостереження за птахами у природі — це захоплення світової спільноти. Так, у США бьордвотчерів понад 40 мільйонів, а у більшості європейських країн за кількістю вони переважають мисливців і рибалок. Для збереження птаства і спостереження за ними було створено організацію BirdLife International. У 2001 році ця організація започаткувала перший світовий фестиваль птахів World Bird Festival, який тривав цілий місяць і включав сотні захоплюючих заходів та дійств у багатьох країнах світу.

Фестиваль став наймасштабнішим святом, що присвячувалося птахам. У 37 країнах Європи й Центральної Азії національні партнери BirdLife International вже 12 років поспіль запрошують людей вийти у перші вихідні жовтня на спостереження за птахами.

Рис.1.2. Види екологічного туризму

Мета акції — привернути увагу, покращити знання про потреби птахів: тисячі людей ведуть спостереження за птахами у природі, обліковують кількість і види побачених птахів, повідомляють про це через національні центри. У нас таким центром є Українське товариство охорони птахів. Також 2 лютого відзначається День водно-болотних угідь, якими багата Україна: морські лимани, водосховища, поліські болота, ставки, меліоративні канали, ріки та озера. Саме тут можна зустріти рідкісних чи зникаючих птахів. Саме ці угіддя експлуатуються людиною

для полювання, рибальства, сінокосу, відпочинку, випасу худоби. Тому так важливо підтримувати на належному рівні поінформованість людей про обережне поводження на багатих птаством клаптиках землі.

2. Археологічний туризм — це різновид туризму, метою якого є відвідування місцевості, пов'язаної з археологією та археологічними розкопками. Під час таких поїздок туристи не лише можуть прослухати лекцію професійного археолога, але і доторкнутися до предметів сивої давнини, навіть взяти участь у розкопках.

Археологічний туризм тільки розвивається в Україні. На відміну від екскурсійного, археологічний туризм – це не пасивне споглядання збоку пам'яток історії і таблички «Руками не торкатись», а якраз навпаки: дивитись треба в глибину земної породи, шукати, розчищати, мити, фотографувати чи замальовувати, заносити дані. На туристичних маршрутах увагу туристів все більше привертають пам'ятки найдавнішої історії людства, первісної археології. Вони є нерухомі (місця первісних стоянок, кургани, поховання,..) та рухомі (знаряддя праці, речі побуту, прикраси), виявлені під час розкопок. Археологічний туризм, при правильному розвитку в Україні, має всі шанси стати популярним, адже місць, куди можна поїхати на розкопки у нас чимало.

3. Апітуризм (медовий або бджолиний туризм) — різновид туризму, що має на меті дегустацію, споживання, купівлю продуктів бджільництва (мед, віск, прополіс, маточне молочко, бджолина отрута тощо) безпосередньо на місці у виробника.

З давніх-давен відомо про лікувальні властивості відпочинку на пасіці, сьогодні пасіки стають екскурсійним об'єктом для туристів.

Апітуризм за всіма ознаками є сталим видом туризму, що не виснажує ресурси, а сприяє їх збагаченню. Його розвиток сприяє соціально-економічному відродженню сільської місцевості, забезпечує диверсифікацію сільськогосподарського виробництва, створює нові робочі місця.

4. Етнокультурний туризм – теж один із новітніх видів туризму, вид пізнавального спеціалізованого туризму, основною метою якого є відвідування

етнографічних об'єктів, що є історичною спадщиною народу, який проживав на даній території, знайомство з духовно-матеріальними елементами культури конкретного народу (етносу).

Всі, хто залучений до етнокультурного туризму, повинні брати до уваги соціально-культурні традиції та звичаї народу, який відвідується, включаючи національні меншини. Туристичну діяльність необхідно здійснювати у гармонії зі специфічними етноособливостями регіонів, які приймають мандрівників, дотримуючись місцевих звичаїв і традицій.

5. Промисловий туризм – це організація турів на діючі (або ті, що діяли колись) промислові підприємства та місця народних промислів. Його мета – задоволення пізнавальних, наукових, професійних, ділових, культурологічних та інших потреб. Піонерами в промисловому туризмі були американські компанії: сьогодні підприємств, які не працюють з туристами, у США залишилося дуже мало. Сучасні мандрівники все більше уваги приділяють не пасивному відпочинку, а пригодницькому, культурно-освітньому, науково-пізнавальному. А промисловий туризм дає можливість пізнати світ, доступ до якого раніше був закритим. Сьогодні лідери відвідуваності в Німеччині – завод BMW в Вольфсбурзі (260 тис. туристів на рік), у Франції – припливна електростанція в Рансе (300 тис. туристів на рік), в Англії – шоколадна фабрика Кедберрі (400 тис. осіб на рік), а також різні тури по всьому світу: квіткові, сирні, гастрономічні, винні тощо.

Відкриття нових об'єктів для відвідин туристів, дає також поштовх розвитку промисловим закладам, адже це – ефективна реклама підприємства, яка не потребує фінансових витрат, і дієвий засіб додаткового прибутку.

6. Винний туризм – досить молодий вид подорожей, що стрімко набирає популярності у світі. Історія виникнення такого туризму сягає 50-х років минулого століття, коли один з найбільших французьких виноробів спробував підвищити збут своєї продукції, створивши так званий «винний шлях» через виноградники Кот де Бон у Франції, де ріс витончений виноград сорту Шардоне. Принципи винного туризму у світі дуже прості: дегустувати вина на місці їх

виробництва, щоб запам'ятати букет і смак напою на фоні походження через природу, історію та дух місцевості, особисто познайомитися з виноробами, технологічною культурою виробництва, дізнатися про вікові традиції господарства. Винний туризм – це і прогулянка винними шляхами, і уроки дегустування, і відвідини винних погребів у товаристві сомельє та істориків виноробства, і купівля вина з рук виробника, і відвідання винних фестивалів, і користування косметичними процедурами на основі винограду.

Винний та гастрономічний туризм – нові напрями для України, їх розвиток сприятиме притоку додаткових коштів, популяризації країни, дозволить окремим регіонам заповнити міжсезоння. У рамках Міжнародного форуму Рада Європи пропонує реалізувати проект розвитку винних культурних маршрутів в Україні на базах Одеси, Криму та Закарпаття. Цей культурний проект, переконані у Раді Європи, розробляється для наступних поколінь, а Україна має стати об'єднуючим елементом для винних маршрутів усієї Європи. Для підтримки вітчизняного виновиробника проводяться масові популяризуючі заходи: традиційний півмарафон та забіг на 10 км винним краєм Берегівщини, Міжнародний фестиваль вин в Берегові, фестиваль «Червене вино», Фестиваль вина в Мукачеві, традиційний фестиваль виноградарів-виноробів «Угочанська лоза» у Виноградіві.

7. Геотуризм. Термін «геотуризм» (англ. geotourism) вперше вжив британський вчений Томас Хосе (Hose, 1995) і визначив його як певний спосіб дії: надання такого освітнього забезпечення і послуг, щоб окрім отримання звичайних естетичних вражень, турист дістав розуміння геології і геоморфології місця (включаючи його роль у розвитку наук про Землю).

Геотуризм в Україні – новий термін, який використовується для позначення подорожі, що характеризується поверненням до унікальної культури та самобутньої історії місць відпочинку масового туриста. Геотуризм не повинен завдавати шкоди навколишньому середовищу, сприяти насолодженню справжністю місць. У результаті глобалізації навіть у найвіддаленіших куточках планети з'являються мережеві готелі та ресторани, що пропонують універсальну кухню — все це призводить до того, що туристи позбавляються можливості

насолодитися незвичністю нового для них місця. Але сьогодні туристи прагнуть провести відпустку в природному середовищі, а не серед гігантських готелів та розпеченого асфальту.

Серед постулатів геотуризму – повага до місцевого населення: його культури і звичаїв. Якщо туристи відвідують те чи інше місце відпочинку через його унікальність, для місцевої влади з'являється стимул зберегти цю унікальність туристичного місця, а унікальність регіону чи місця збільшує потік туристів.

8. Фототуризм – особливий спосіб зберегти враження від мандрівок, привезти їх з собою. Фотографії повинні бути високоякісними і з натяком на професійність чи професійні. Дуже зручно, коли практична фотографія суміщається з лекціями і порадами професійних фотографів.

9. Рекреаційний туризм спрямований на розширене відновлення фізичних, інтелектуальних та емоційних сил людини. Це повноцінний відпочинок і оздоровлення людини за допомогою пасивного чи активного туризму. Помірне фізичне навантаження, зміна обстановки і позитивні емоції забезпечують відпочинок нервової системи, а тісний контакт з природою збагачує людину духовно. Оздоровленню і повноцінному відпочинку туристів сприяє також і якісний туристичний сервіс. В цілому рекреаційна система структурно може бути представлена наступними функціональними підсистемами (за видами рекреаційної діяльності):

- туризм пізнавальний, спортивний, оздоровчий, у тому числі санаторно-курортне лікування;
- готельне обслуговування і перебування;
- організація харчування;
- інформаційно-рекламне забезпечення;
- культура дозвілля.

10. Науковий туризм – саме поняття нове, а історію має тривалу: ще в часи античності мореплавці мандрували у військових або торгових цілях і брали з собою вчених, які здійснювали наукові спостереження під час берегових стоянок на нових землях. Сьогодні науковий туризм - це також знайомство з

досягненнями науки й техніки, промисловості, сільського господарства, участь у конгресах, симпозіумах, наукових семінарах.

Науковий туризм включає в себе екологічний, етнокультурний, підводний і багато інших видів туризму, головна ознака яких - активна участь туриста в процесі туру, а не просто отримання цікавої інформації та споглядання об'єктів, що характерно для пізнавального туризму. Такі туристичні зустрічі та обміни зароджують нові наукові ідеї, розширюють наукові та освітні зв'язки між різними країнами, започатковують важливі міжнародні проекти. [9]

1.2. Засоби гарантування безпеки екологічних подорожей.

Відправляючись у подорож, турист стикається з проблемами, які за певних обставин можуть призвести до несприятливих наслідків для його здоров'я і майна, зробити туристичну поїздку неможливою або негативно вплинути на отримані враження.

Турист постійно перебуває під впливом обставин підвищеної небезпеки в незнайомому довкіллі, що відрізняється від звичайного середовища його проживання. Він не знає досконало звичаїв, мови, традицій, типових побутових небезпек, не має імунітету до хвороб, поширених у цій місцевості, тощо.

При проектуванні екотуру і екотуристичних послуг слід уважно вивчати всі можливі чинники ризику та їх джерела, досліджувати можливість і ймовірність його виявлення на небезпечному для людини рівні, схильність людини до впливу джерел небезпеки і передбачувати комплекс заходів для захисту здоров'я і життя туриста та його майна.

Шкідливі чинники (чинники ризику) у туризмі загалом можна класифікувати наступним чином (рис.1.3):

1. Небезпека травмування;
2. Вплив довкілля;
3. Пожежонебезпека;
4. Біологічні впливи;

5. Психофізіологічні навантаження;
6. Небезпека випромінювань;
7. Хімічні впливи;
8. Етап перевезення;
9. Підвищена запиленість і загазованість;
10. Специфічні чинники ризику;
11. Інші чинники.

ЧИННИКИ РИЗИКУ В ЕКОТУРИЗМІ

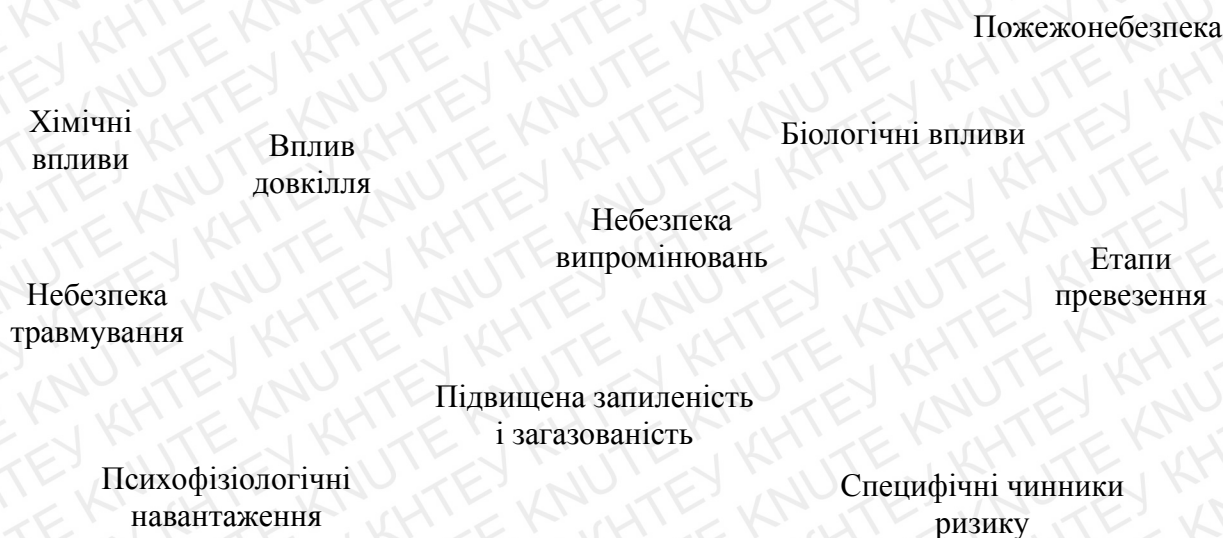

Рис.1.3. Класифікація чинників ризику в екологічному туризмі

Різні несприятливі чинники мають різну ймовірність настання та інтенсивність впливу і важкість наслідків.

Небезпека травмування.

Небезпека травмування може виникнути в результаті переміщення механізмів і предметів, тіл, складного рельєфу місцевості, зсуви гірських порід (каменепадів, селів, лавин), несприятливих ергономічних характеристик туристського спорядження й інвентарю, що спричиняють травми (незручне

взуття - потертості шкірних покривів у туристів тощо), небезпечних атмосферних та інших природних явищ.

Небезпеку травмування можна знизити завдяки:

- захисним пристроям й огороженням рухомих механізмів, предметів, небезпечних ділянок території (підйомників, канатних доріг, ділянок осипів у горах, біля водоймищ, гірськолижних трас тощо);
- використанню засобів індивідуального захисту (страхувальних мотузок, обов'язок при перетинанні складних ділянок туристського маршруту, головних шоломів, льодорубів, "карабінів" та іншого страхувального спорядження);
- дотриманню ергономічних вимог до туристського спорядження й інвентарю;
- дотриманню вимог будівельних норм, правил до житлових і громадських будинків, вимог відповідних нормативних документів до технічного стану транспортних засобів, що використовуються для перевезень туристів (екскурсійних автобусів, плавзасобів тощо);
- попереджувальному інформуванню туристів про чинники ризику і заходи із запобігання травмам. Туристи мають знати, як уникнути можливих травм, яких заходів вжити і що зробити у разі отримання травми.

Вплив довкілля.

Вплив довкілля зумовлений підвищенням або зниженням температури, вологістю і рухом повітряних мас, опадами в зоні обслуговування туристів, різкими перепадами барометричного тиску.

Показники мікроклімату в приміщеннях, де обслуговуються туристів, а також у транспортних засобах мусять відповідати встановленим санітарно-гігієнічним нормам.

Шкідливим впливам цих чинників ризику можна запобігти завдяки:

- вибору сприятливої пори року, часу доби для проведення туристського заходу;
- раціональному проектуванню траси туристського маршруту;

- проектуванню погодних умов району;
- спорудженню на трасах туристських маршрутів укриттів від негоди;
- оснащенню приміщень і транспортних засобів кондиціонерами, засобами дезодорації повітря, опалення, автоматичного контролю і сигналізації;
- забезпеченню відповідного екіпірування туристів, включаючи засоби індивідуального захисту;
- своєчасному інформуванню про реальні й прогнозовані умови на маршруті (кліматичні, перепади висот на маршрутах).

Особливо небезпечні чинники виявляються при переміщенні в інший часовий пояс та кліматичні умови, що різко відрізняються від звичних. Оскільки туристична подорож короткочасна, то організм людини не завжди може швидко пристосуватися до зміни цих умов. Турист не висипається і погано відчуває себе при невідповідності місцевого часу, погано сприймає інформацію на екскурсіях, існує навіть такий вислів - "червоне око". Потрапляючи у спекотний клімат, людина піддається підвищеному тепловому впливу. Якщо, наприклад, в Ізраїлі влітку не споживати достатню кількість води (до 5 літрів на день), то може настати зневоднення організму, яке матиме серйозні наслідки для здоров'я туриста. Тому програма туру завжди має бути старанно відпрацьована з урахуванням фізичного стану туриста, не бути зайво напруженою, щоб люди мали час на адаптацію до місцевих умов і відпочинку.

Туристам слід точно дотримуватися вимог нормативних документів пожежної безпеки, правил пожежної безпеки засобів розміщення, щоб захистити себе від впливу чинників ризику цієї групи. [15]

Пожежна безпека.

При описі цього виду небезпеки слід згадати про трагічні події останніх двох років, що відбулися в Україні та Росії. Влітку 2017 року відбулася пожежа у дитячому таборі «Вікторія», що в Одесі. Ця жахлива подія забрала життя трьох дітей. Причиною стали легкозаймісті матеріали, з яких виготовляли будиночки в таборі. Їх не встигли, або й не збирались, обробити протипожежними речовинами.

Також під час розслідування було виявлено, що упродовж декількох місяців(а це весь літній сезон) протипожежна сигналізація залишалась несправною. [16]

Інша трагічна подія відбулась у березні 2018 року в ТЦ «Зимова вишня»(Кемерово, Росія). Вона забрала життя більше 60 чоловік, багатьма з яких були школярі, котрих вчителька привела на кіносеанс у вихідний день. У цьому випадку також були вимкнені як система сповіщення, так і пожежна сигналізація. Двері до кінозали виявилися зачиненими на ключ. [17]

Аби такі ситуації більше ніколи не повторювались, власники та керівники закладів розміщення, харчування та розваг для громадян та туристів мають дотримуватися інструкцій протипожежної безпеки:

- вогнегасники мають вчасно поповнюватися;
- протипожежні сигналізації та системи сповіщення бути вчасно підключені та регулярно проходити перевірку на справність;
- матеріали для будівництва та оздоблення приміщень мають бути вогнетривкими або оброблюватися протизаймистими сумішами;
- аварійні виходи бути у вільному доступі в разі небезпеки;
- тощо.

Біологічні чинники.

Біологічні чинники (патогенні мікроорганізми і продукти їхньої життєдіяльності, мікроорганізми, а також отруйні рослини, плазуни, комахи і тварини, що є переносниками інфекційних захворювань, викликають опіки, алергійні та інші токсичні реакції).

Щоб запобігти впливу цих чинників ризику, слід:

- дотримуватися встановлених санітарних норм і правил обслуговування;
- застосовувати устаткування і препарати для дезінфекції, дезінсекції, стерилізації, дератизації, автоматизації виробничих процесів;
- використовувати знаки безпеки та маркування на предметах оснащення і спорудах, що використовуються в обслуговуванні туристів (посуду, кухонного інвентарю, у т. ч. для приготування їжі у поході, місць водозабору, колодязів та ін.);

- проводити попередній та періодичний медичний огляд персоналу;
- інформувати туристів про небезпечних тварин, плазунів, риб, рослин, ареали поширення яких збігаються з туристичним маршрутом, про те, як уникнути небажаних контактів, яких невідкладних заходів слід вжити, що зробити у разі одержання травми (контакту).

У країнах тропічного поясу туристи, які прибувають з інших кліматичних зон, ще не мають належного імунітету до специфічних інфекційних захворювань. До особливо небезпечних карантинних захворювань у міжнародному масштабі належать: чума, віспа, холера, жовта лихоманка і малярія.

Для поїздки в кожен з країн ризику необхідно зробити щеплення. Для цього слід подати до медичного закладу довідку від лікаря про те, що не існує протипоказань, та паспорт (відповідно до вимог ВООЗ). Щеплення від жовтої лихоманки забезпечує імунітет протягом 10 років, починаючи з 10-го дня після вакцинації. Після щеплення видається сертифікат міжнародного зразка, у якому англійською та французькою мовами подають відомості про щепленого, прізвище лікаря, який його зробив, дані про вакцину та її виробника. Без такого сертифіката туриста не допустять до поїздки (рейсу). І ніхто не зважатиме на аргументи про терміновість або невідкладність візиту. У країну відвідання без сертифіката або не пустять, або, згідно з Міжнародними медико-санітарними правилами ВООЗ від 1969 року, туриста-порушника помістять у карантин-ізолятор на весь інкубаційний період. Зокрема, через ці жорсткі заходи в Україні не було жодного летального випадку від захворювання на жовту лихоманку. За наявності протипоказань до щеплення (вагітність, застудні захворювання, алергія на яєчний жовток та ін.) турпоїздка в країни "зони жовтої лихоманки" неможлива. Причому такі попередження, турфірми зобов'язані зробити на початку підготовки клієнта до поїздки.

Щоб виробити імунітет до небезпечних інфекційних захворювань, туристів зобов'язують зробити щеплення й одержати медичний сертифікат. Ця вимога особливо актуальна при відвіданні країн Африки, Південної Америки і Південної Азії. У Міжнародному сертифікаті про щеплення (International Certificates of

Vaccination) дати обов'язково вказують у такому порядку: день, місяць, рік, причому назва місяця має бути зазначена тільки буквами, наприклад: "Січень 5, 2018". У сертифікаті англійською і французькою мовами вказують відомості про щепленого, прізвище лікаря, що зробив щеплення, дані про вакцину та її виробника.

Щоб уникнути небезпечних інфекційних захворювань у тур-поїздках, існують певні медико-санітарні правила:

- вживати питну воду і напої гарантованої якості;
- використовувати в їжу тільки продукти промислового виробництва; забороняється вживати нетрадиційні страви, у тому числі гарячі бутерброди, купувати продукти з яток у роздрібній вуличній торгівлі без сертифікаційних свідоцтв, а також із закінченим терміном придатності на упакованні;
- мешкати в приміщеннях, забезпечених централізованим водопостачанням і каналізацією;
- ретельно мити овочі і фрукти, а також руки водою з водопроводу, користуватися тільки індивідуальним посудом;
- купаючись у водоймах, не допускати потрапляння води в ротову порожнину.

Із появою перших симптомів захворювання (зазвичай, це нудота, блювання, рідкі випорожнення, запаморочення) слід негайно звернутися до лікаря. Самолікування в таких випадках може призвести до тяжких наслідків.

Загальні рекомендації ВТО і ВООЗ з надання медичної допомоги:

1. Бажані угоди на двосторонній основі або багатосторонні договори з медичного страхування і медичної допомоги туристам;
2. Надавати невідкладну медичну допомогу всім туристам;
3. При гострій формі захворювання або у разі смерті туриста негайно сповістити консульство і родичів;
4. Перевозити тіла чи здійснювати їх поховання (за оплату);
5. Швидко видавати всі потрібні у таких випадках документи.

Психофізіологічні навантаження.

Психофізіологічні чинники ризику: фізичні та нервово-психічні перенавантаження.

Усунення або зниження впливу психофізіологічних чинників ризику досягається:

- раціональною побудовою програми обслуговування туристів, графіків переміщення за маршрутом, що передбачають належні умови для нормальної життєдіяльності людини (сну, харчування, задоволення санітарних і побутових потреб);
- врахуванням психофізіологічних особливостей туристів під час формування туристичної групи;
- дотриманням ергономічних вимог до туристського спорядження й інвентаря, транспортних засобів, меблів.

Турист намагається відпочити інтенсивно. Втім, у повсякденному житті ніхто з нормальних людей не купається у морі п'ять разів на день, не ходить щодня у спеку на багатогодинні екскурсії, не танцює і не співає сім днів поспіль до ранку, не вживає таких різноманітних і незвичних страв. Тобто на відпочинку організм піддається перенавантаженням (за умови, якщо це не оздоровчий тур під наглядом лікарів і з дотриманням особливого режиму). Багато екскурсій, наприклад похід у гори, морські й тривалі автобусні екскурсії, розраховані на фізично здорових людей, спроможних витримати короточасні перенавантаження. Людям похилого віку, дітям, людям з ослабленим організмом, хронічними захворюваннями, тим, хто боїться висоти або не переносить морської хитавиці, варто порадитися з лікарем і, можливо, відмовитися від участі в таких походах. Для окремих турів варто вимагати від туристів медичної довідки, що підтверджує можливість здійснювати таку подорож.

При проектуванні маршруту варто враховувати реальну спроможність людей сприймати інформаційні потоки, надавати їм вільний час для відпочинку і самостійного ознайомлення з туристичними ресурсами. Слід старанно планувати програму, графік переміщення, проведення заходів, а також достатні тимчасові

проміжки для забезпечення нормальної життєдіяльності людини. Визначаючи складність екскурсійної програми, необхідно враховувати і підготовку туристів, їхній інтелектуальний рівень, психофізичні особливості групи, а також традиції, звичаї, релігію.

Небезпечні випромінювання.

Небезпечними для людини є підвищений рівень ультрафіолетового та радіаційного випромінювання.

Запобігти небезпеці ультрафіолетової радіації на туристичних маршрутах можна завдяки:

- інформуванню туристів про вплив ультрафіолетового випромінювання на людину (сонячний опік, тепловий удар);
- використанню засобів індивідуального захисту (захисні маски, креми, одяг, що закриває тіло, руки, ноги, сонцезахисні окуляри).

Слід враховувати дію цього чинника ризику при плануванні графіка руху за маршрутом (відкритими, незатіненими ділянками маршруту в гірських, водних, лижних та інших походах).

Туристичні маршрути можна прокладати й експлуатувати тільки в місцевостях зі сприятливими показниками радіологічного стану.

Хімічні чинники.

До хімічних чинників належать: токсичні, подразнювальні (дратівливі) та сенсibiliзуючі. Запобігти їм можна, якщо:

- регулярно контролювати вміст шкідливих хімічних речовин у повітрі, воді, ґрунті, продуктах харчування та інших біологічних середовищах;
- будувати і розміщувати об'єкти для обслуговування туристів у сприятливому щодо дії хімічних чинників ризику середовищі;
- застосовувати препарати для дезінфекції і дезінсекції згідно з інструкцією щодо використання, усунувши можливість контакту туристів з цими засобами.

Етап перевезення.

Транспортні засоби є джерелом підвищеної небезпеки, незважаючи на те, що безпека - один із найважливіших моментів в усіх варіантах перевезення. Автобуси потрапляють у дорожні пригоди, залізничні поїзди (навіть суперсучасних ліній) сходять з рейок, морські й річкові судна тонуть, а літаки всіх марок і конструкцій зазнають аварій. Причини катастроф здебільшого мають технічний або природний характер, але нерідко це роблять і терористи. Регулярно світ здригається від жахливих повідомлень та демонстрації сцен загибелі десятків, а то й сотень туристів. Проте в загальному обсязі перевезень це низький відсоток випадків, інакше ніхто б нікуди не їздив. Крім того, кожний турист, відправляючись у подорож, зрозуміло, вважає, що саме з ним нічого такого не трапиться.

На кожному виді транспорту діють свої правила та інститут страхування пасажирів і їхнього багажу. Це відображено у міжнародних Конвенціях про повітряні, морські, автомобільні та залізничні перевезення, у яких правила безпеки посідають центральне місце.

Специфічні чинники ризику.

Специфічні чинники ризику в туризмі зумовлені:

- можливістю виникнення природних і техногенних катастроф у зоні розміщення туристського підприємства або маршруту, а також інших надзвичайних ситуацій (зокрема, пов'язаних зі станом громадського порядку в районі обслуговування туристів);
- технічним станом використовуваних об'єктів матеріально-технічної бази (туристських готелів, баз, кемпінгів, канатних доріг і бугельних підйомників, туристських трас, серед них гірсько-пішохідних, лижних, гірськокожних, водних, верхових і в'ючних тварин, різноманітних транспортних засобів, велосипедів, маломірних і гребних суден, архітектурних, природних пам'яток);
- складним рельєфом місцевості (річковими порогами, гірськими схилами, скельними, льодовими ділянками туристських трас);

- рівнем професійної підготовленості персоналу (інструкторів, екскурсоводів);
- підготовкою туристів до пересування за маршрутом певного виду і категорії складності (інструктаж, екіпірування);
- інформаційним забезпеченням (гідрометеорологічні прогнози, маркування трас туристських маршрутів).

При виникненні надзвичайних ситуацій (стихійні лиха: виверження вулканів, шторми, урагани, зливи і повені, землетруси, спалахи небезпечних інфекційних захворювань) спеціальні національні та міжнародні органи і служби вживають негайних заходів з порятунку людей, зокрема туристів, і вивезення їх із небезпечних районів. В Україні ці питання вирішує Міністерство з питань надзвичайних ситуацій (МНС). [15]

Згідно із Законом України "Про туризм" із метою забезпечення безпеки туристів суб'єкти туристичної діяльності зобов'язані здійснювати:

- підготовку безпечних умов для перебування туристів, облаштування трас походів, прогулянок, екскурсій, місць проведення змагань, забезпечення туристів справним спорядженням та інвентарем;
- навчання туристів засобам профілактики і захисту від травм та нещасних випадків, інструктаж із надання першої медичної допомоги, а також інформування про джерела небезпеки, які можуть бути зумовлені характером маршруту та поведінкою самих туристів;
- контроль за підготовкою туристів до подорожей, походів, змагань, інших туристичних заходів;
- надання оперативної допомоги туристам, що зазнають лиха, транспортування потерпілих;
- розробку та реалізацію спеціальних вимог безпеки під час організації та проведення походів з автомобільного, гірського, лижного, велосипедного, водного, мотоциклетного, пішохідного туризму та спелеотуризму. [18]

1.3. Світовий досвід підтримки безпечності екотурів.

Зі зростанням туристського потоку у світі, вдосконаленням транспортних перевезень, розширенням географії турпоїздок питання особистої безпеки туристів набувають особливого значення. Однак безпека міжнародного екотуризму — це гарантія не лише особистої безпеки, а й збереженості майна туристів, поваги до їхніх прав і свободи, надійності туристичних об'єктів і сприятливого навколишнього середовища, особливо в районах визначних туристичних пам'яток. Безпека міжнародного екотуризму повинна забезпечуватися з моменту перетину кордону при використанні транспорту, розміщенні в готелі, відвідуванні рекреаційних і туристичних об'єктів та ін.

Міжнародний досвід розробки заходів безпеки і захисту туристів вивчає й узагальнює Всесвітня туристська організація (ЮНВТО).

Безпеку і захист туристів у міжнародних подорожах декларують різні міжнародні документи, зокрема такі:

- Хартія туризму і Кодекс туриста, прийняті Генеральною асамблеєю ЮНВТО (Софія, 1986 р.);
- Документи Гаазької міжпарламентської конференції (Нідерланди, 1989);
- Документи 9-ї Генеральної асамблеї ЮНВТО (Буенос-Айрес, 1991 р.);
- Глобальний етичний кодекс туриста, прийнятий Генеральною асамблеєю ЮНВТО в Сантьяго (Чилі, 1999 р.).

У 1994 р. при Виконавчій раді ЮНВТО створений Комітет з якості туристського обслуговування, який відповідає за питання безпеки подорожей. Того ж року було обстежено 73 країни світу з питань безпеки і захисту мандрівників, туристів, туристичних об'єктів.

У 1995 р. з ініціативи ЮНВТО відбулася 1-ша Міжнародна конференція з безпеки туризму і зменшення ризиків у подорожах.

У декларації Гаазької міжпарламентської конференції 1989 р. заявлено; «Безпека і захист туристів і повага до їхнього достоїнства є основними умовами розвитку туризму, тому всім державам, які співпрацюють у межах ЮНВТО, необхідно:

а) щоб заходи для спрощення туристичних подорожей, поїздок і перебувань супроводжувалися заходами для гарантування безпеки і захисту туристів і туристичних об'єктів та достоїнства туристів;

б) щоб з цією метою була сформована ефективна політика, спрямована на гарантування безпеки і захист туристів і туристичних об'єктів, а також поваги до достоїнства туристів;

в) точно визначати туристичні товари, об'єкти й устаткування, які через те, що використовуються туристами, вимагають особливої уваги;

г) готувати відповідну документацію й інформацію і забезпечувати доступ до неї у разі загрози туристичним об'єктам і (чи) туристичним визначним пам'яткам;

г) дотримуватись, відповідно до процедур, специфічних для систем законодавства в кожній окремій країні, юридичних положень у сфері захисту туристів, включаючи, зокрема, право туристів домагатися ефективного судового захисту в національних судах у разі дій, які завдають шкоди особисто їм чи їхньому майну, особливо за таких найбільш небезпечних актів, як тероризм».

У рекомендаціях Конференції особливу увагу приділено захисту туристів від терористичних актів. Оскільки тероризм становить реальну загрозу туризму і пересуванням туристів, до терористів необхідно ставитися як до будь-яких інших карних елементів, їх потрібно переслідувати і карати; тільки тоді жодна країна не стане для терористів безпечним притулком.

Держава, що приймає, і держава, з якої турист прибув, повинні вживати всіх заходів, щоб:

— законодавство країн було спрямоване на боротьбу з насильством і злочинністю, а також на захист і збереження навколишнього середовища, особливо в районі визначних туристичних центрів;

— у кожній державі був створений спеціалізований центральний орган із гарантування безпеки туристів у разі епідемій і загрози терактів, а також у разі вчинення серйозних і систематичних злочинів проти туристів і їхнього майна;

— забезпечити базове страхування туристів на випадок основних ризиків, з якими вони зіштовхуються (хвороба, крадіжка);

— розвивати тісну взаємодію державних органів з компетентними органами на всіх рівнях, а також з туристичними і готельними асоціаціями, агентствами, авіакомпаніями і будь-якими іншими органами, зацікавленими в безпеці туризму;

— інфраструктура місць туристичного призначення могла прийняти і розмістити потоки туристів, які виникають епізодично під час сезону, з урахуванням можливості здійснення заходів, спрямованих на охорону їхнього здоров'я в сфері суспільного харчування й обмеження негативних наслідків для навколишнього середовища;

— спростити й прискорити позасудові суперечки між туристами і туроператорами, для чого повинен бути створений відповідний орган, наприклад, служба захисту споживачів;

— надавати взаємну технічну допомогу, в разі необхідності, шляхом обміну досвідом у галузі безпеки і захисту туристів; на підставі міжнародних угод сприяти обміну фахівцями з безпеки туристів.

Держава і приватний сектор повинні:

— підвищувати рівень поінформованості з питань безпеки і захисту туристів як працівників сфери туризму, так і громадськості;

— сприяти всіма необхідними способами підготовці представників різних професій, які прямо чи опосередковано відповідають за безпеку і захист туристів;

— у разі терористичних актів надавати в розпорядження інших держав усю необхідну інформацію про обставини, які виникли;

— надавати туристам, які зазнали зазіхань чи потрапили у скруту, право на одержання невідкладної медичної допомоги, можливості повідомити свою родину, використовуючи при цьому найбільш оперативні засоби зв'язку, право без внесення будь-якої застави почати судову справу проти осіб, які вчинили зазіхання, й одержати з цією метою потрібну юридичну допомогу;

— вживати всіх необхідних заходів, щоб викрадену і згодом знайдену власність повернути в країну, з якої прибув турист. [15]

В Естерунді (Швеція) 9—11 червня 1995 р. відбулася 1-ша Міжнародна конференція з безпеки туризму і зменшення ризиків у подорожах. У Конференції взяли участь представники США, Канади, Франції, Великої Британії, ФРН, Австрії, Іспанії, Росії, Ізраїлю і ще 20 держав, а також представники Інтерполу, Європейського туристичного дослідницького центру, туристичної й авіаційної поліції, служби безпеки і міністерств внутрішніх справ кількох країн. На Конференції відзначалося, що безпека туризму і зменшення ризиків у подорожах — це надзвичайно широкий спектр питань: тероризм, військові ускладнення і перевороти, піратство, криміногенні ситуації і злочинність, епідемії, хвороби, у тому числі ВІЛ-інфекція, нещасні випадки, поширення наркотиків, вандалізм та інші форми насильства, проституція. Обговорювалися питання своєчасного і постійного обміну інформацією між країнами, національними туристичними адміністраціями й іншими установами сфери туризму, координації їхніх дій і взаємодопомоги. [19]

Відповідно до рекомендацій ЮНВТО, багато країн створили національні програми гарантування безпеки і захисту туристів. У Мексиці 1996 р. було ухвалено державну програму безпеки туризму, якою передбачені такі заходи: створення в аеропортах, морських терміналах й інших місцях перетину кордонів інформаційних пунктів для надання консультаційної й іншої допомоги іноземним туристам; створення під егідою Міністерства туризму інформаційно-довідкових матеріалів про Мексику, включаючи перелік небезпечних для відвідування туристами місць із криміногенною ситуацією; ухвалення законодавчих актів, які визначають покарання за обман туристів водіями таксі, працівниками готелів, ресторанів, магазинів й інших підприємств сфери обслуговування; створення «туристичної поліції» для надання термінової допомоги туристам із врученням номерів телефонів поліції кожному туристу при в'їзді в країну. У США була створена Рада з посилення безпеки повітряних перевезень, яка розробила такі заходи: проведення силами поліції особливих перевірок працівників аеропортів, які мають доступ у "зони безпеки" повітряних терміналів, із метою виявлення їх можливого негативного минулого; ретельне оформлення і вивіряння списків

пасажирів, які вилітають на міжнародних рейсах із зазначенням паспортних даних кожного пасажера, назви країни, яка видала паспорт, і телефонів будь-кого з родичів чи друзів на випадок надзвичайних подій; створення в аеропортах США єдиної комп'ютерної системи для виявлення й ідентифікації можливих терористів і встановлення новітнього обладнання для виявлення вибухових пристроїв.

За даними ЮНВТО, щорічно по всьому світі подорожує понад 800 млн туристів, очікується, що саме туризм стане найбільшою світовою індустрією. Незважаючи на те, що кількість країн, до яких вирушають туристи, з кожним роком зростає і більшість із них є безпечними для туризму, все ж деякі країни варто відвідувати з великою обережністю, а від відвідування інших варто тимчасово утриматися. Звичайний тур Центральною Америкою, наприклад, включає тільки дві чи три країни, такі, як Коста-Рика, Гватемала і Панама. Інші виключаються через політичну нестабільність чи нерозвиненість інфраструктури.

До безпечних для туризму умов належать: спокійна політична ситуація в країні, відсутність надзвичайних ситуацій і стихійних явищ, низька криміногенність чи її відсутність, чітка взаємодія державних органів і туристичних організацій з охорони туристичних об'єктів, дружелюбність і відкритість громадян. За таких умов не повинні порушуватися права і свобода як самих туристів, так і жителів країни перебування. [20]

Найпоширеніший туристичний центр може втратити свою привабливість через небезпечні для туризму умови; політичну нестабільність, природні катастрофи, епідемії, небезпечні для життя метеорологічні умови, несприятливу екологію, криміногенну ситуацію, злочинність тощо. [21]

Політична нестабільність (військові й етнічні конфлікти, терористичні акти, народні хвилювання, масові безладдя) становить серйозну загрозу для особистої безпеки туристів. Наприклад, у період, коли плани індійського уряду провести «Рік відвідування Індії» було зірвано насильством сектантів і боротьбою каст, країни Європи, а також Сполучені Штати та Японія оголосили Індію небезпечною зоною. [15]

Під час терактів в Єрусалимі й унаслідок конфліктів між Ізраїлем і палестинськими бойовиками 2017 р. постраждали й туристи. Через це Єрусалим й деякі інші міста Святої Землі були виключені з туристичних маршрутів. [22]

Часто туристичні потоки до Близького Сходу зменшуються, у зв'язку зі спалахами насильства в регіоні. Так само зменшуються вони й в інших «гарячих точках», у місцях здійснення терактів. Чимало туристів у XXI ст. вже стали жертвами терористичних угруповань. У 2002 р. на о. Балі терористи ісламського угруповання «Джемаа Ісламія» в результаті одного з нападів вбили 202 туристів, чим викликали побоювання серед тих, хто відпочивав чи планував відпочинок у індонезійському регіоні. Зменшилась кількість туристичних прибуттів у 2008 р. в Тунісі внаслідок терористичної атаки, коли в синагозі на о. Джерба загинула 21 людина, у тому числі 14 німецьких туристів.

Перше місце в світі у списку гарячих точок тероризму займає Ірак, де сталося втричі більше терористичних актів, ніж у Пакистані, який займає друге місце за кількістю терактів. [24]

Небезпечними є Афганістан, Пакистан, Сомалі та Нігерія. Найдинамічніша економіка Африки у 2013 р. зіткнулася з величезною кількістю терористичних актів. Їх число досягло 146, а кількість загиблих склала 3477 осіб.

Лівія, Кенія і Єгипет є тими країнами, де зафіксовано значне збільшення терористичних ризиків. Ключові галузі промисловості, в тому числі туристична і нафтогазова, значно страждають від цих загроз. На туристичний сектор Єгипту припадає 11% ВВП країни, а падіння внаслідок революційних подій склало відразу 43%.

В Кенії після теракту в торговому центрі туристичний сектор відчув значне падіння, при тому, що на нього припадає 12% економіки країни.

Свого часу таким же чином серйозно постраждала репутація Туреччини, насамперед серед європейських туристів – в основному німців, англійців і французів, найбільш педантичних у виборі місць для відпочинку. [25]

Природні катастрофи (повені, землетруси, виверження вулканів) й інші стихійні лиха, які стаються найчастіше зненацька, становлять реальну загрозу для

життя, здоров'я і майна туристів. Нерідко державні органи попереджають своїх громадян і турфірми про настання природних катастроф і небезпеку відвідування деяких районів чи країн. У разі виникнення надзвичайних ситуацій спеціальні національні й міжнародні служби швидкого реагування вживають екстрених заходів з вивезення туристів із небезпечних районів і районів катастроф.

Ризик одержання травми, захворювання чи загроза життю з найбільшою вірогідністю також виникають за несприятливих атмосферних й інших природних явищ. Обов'язком турфірм є попереджувальне інформування туристів, які вирушають у морські круїзи, про можливу небезпеку і правила поведіння під час шторму, урагану тощо, а туристів-гірськолижників — про правила поведінки на гірських схилах. Особам похилого віку, дітям і туристам із послабленим здоров'ям варто порадитися з лікарем і, можливо, відмовитися від участі в подібних подорожах. Про туристів, які потрапили на гірськолижному курорті в сніжну лавину, туроператори і турагенти зобов'язані негайно інформувати органи виконавчої влади, консульські представництва і зацікавлені страхові та туристичні організації.

Багато туристів, особливо з Японії, мають при собі мініатюрні датчики рівня радіації і можуть вимагати припинити поїздку за наявності підвищеного радіаційного фону. Турфірми, розробляючи туристичні програми та екскурсійні маршрути, зобов'язані прокладати їх поза зонами, відвідування яких може зашкодити здоров'ю туристів. У своїй діяльності вони повинні передбачати заходи, спрямовані на збереження визначних природних пам'яток і умов життя місцевого населення.

Туристів, які вирушають у країни спекотного поясу (Єгипет, Туреччина, Індія, Таїланд), варто інформувати про небезпеку ультрафіолетового опромінення, підвищеного рівня радіоактивності й рекомендувати їм, щоб уникнути сонячного опіку чи теплового удару, використовувати захисні креми, сонячні окуляри, відповідний одяг. Варто звертати увагу на наявність шкідливих для здоров'я речовин у питній воді, продуктах харчування, ґрунті, на небезпеку вживання

сирих продуктів і фруктів, куплених на місцевих ринках поза підприємствами громадського харчування, через можливість харчового отруєння.

Криміногенна ситуація і злочинність, поширення наркотиків, проституція, вандалізм й інші форми насильства можуть зробити обрану туристами країну небезпечною для відвідування. Дуже часто саме туристи стають жертвами шахраїв, грабіжників, хуліганів, терористів. У деяких столицях світу з підвищеною криміногенною обстановкою, наприклад, у Йоганнесбурзі (ПАР), Найробі (Кенія), Ріо-де-Жанейро (Бразилія), для туристів видають проспекти, в яких не рекомендується гуляти поодиночі, виходити на вулицю у вечірній час, носити дорогі прикраси, фото- і відеоапаратуру, великі суми грошей, залишати гроші в номері готелю та ін.. [25]

За даними Всесвітньої Туристської Організації(ЮНВТО) за 2018 рік, у 2017 році першу п'ятірку найпопулярніших серед туристів країн традиційно посіли Франція, Сполучені Штати, Іспанія, Китай та Італія(табл.1.1). [26] Всі вони займають набагато вищі місця у рейтингу найбезпечніших країн за 2017 рік по версії компанії International SOS і Control Risks, ніж Україна(табл.1.2). [27]

У минулому році туристична ситуація в світі значно покращилась, спостерігається значний приріст показників і відсутність від'ємних значень відносно 2016 року по всім країнам-лідерам.

Таблиця 1.1

Рейтинг найпопулярніших туристичних напрямків за даними ЮНВТО

International tourist arrivals		(million)			Change (%)	
Rank	Country	Series	2016	2017	16/15	17/16
1	France	TF	82.6	86.9	-2.2	5.1
2	Spain	TF	75.3	81.8	10.5	8.6
3	USA	TF	75.9	...	-2.1	...
4	China	TF	59.3	60.7	4.2	2.5

5	Italy	TF	52.4	58.3	3.2	11.2
6	Mexico	TF	35.1	39.3	9.3	12.0
7	United Kingdom	TF	35.8	37.7	4.0	5.1
8	Turkey	TF	30.3	37.6	-23.3	24.1
9	Germany	TCE	35.6	37.5	1.8	5.2
10	Thailand	TF	32.6	35.4	8.9	8.6

Перше місце традиційно належить Франції, котра за 2017 рік прийняла 86,9 млн. туристів. В Україні цей показник сягнув всього 38,6 тис. осіб, що у 2 251 раз менше від країни-лідера. Найбільших успіхів із країн першої десятки досягла Туреччина, рейтинг котрої зріс за один рік на 47,4 %.

Таблиця 1.2

Рейтинг найбезпечніших країн світу у 2017 році

Rank	Economy	Scor	Rank	Economy	Score	Rank	Economy	Score
1	Finland	6.65	47	Bahrain	5.70	93	Madagascar	5.02
2	UAE	6.60	48	Poland	5.70	94	Bolivia	5.01
3	Iceland	6.57	49	Tajikistan	5.68	95	China	4.99
4	Oman	6.49	50	Moldova	5.65	96	Cote d'ivoire	4.97
5	Hon Kong SAR	6.47	51	Germany	5.65	97	Argentina	4.96
6	Singapore	6.45	52	Gambia, The	5.63	98	Kyrgyz	4.96
7	Norway	6.41	53	Greece	5.63	99	Ethiopia	4.90
8	Switzerland	6.41	54	Slovak Republic	5.61	100	Nepal	4.85
9	Rwanda	6.39	55	Barbados	5.60	101	Paraguay	4.69
10	Qatar	6.33	56	Macedonia,	5.57	102	Tunisia	4.68
11	Portugal	6.32	57	Vietnam	5.56	103	Israel	4.62
12	Luxembourg	6.32	58	Kazakhstan	5.54	104	Uganda	4.61
13	New Zealand	6.31	59	Shri Lanka	5.53	105	Mozambique	4.57
14	Austria	6.28	60	Zimbabwe	5.52	106	Brazil	4.50
15	Estonia	6.26	61	Saudi Arabia	5.51	107	Dominican	4.50
16	Sweden	6.22	62	Ghana	5.49	108	Peru	4.49
17	Slovenia	6.20	63	Uruguay	5.47	109	Russian	4.31
18	Spain	6.16	64	Senegal	5.45	110	Cameroon	4.25
19	Netherlands	6.14	65	Nicaragua	5.44	111	Burundi	4.23
20	Morocco	6.14	66	Lao PDR	5.44	112	Mauritania	4.21
21	Ireland	6.11	67	France	5.43	113	Mexico	4.16
22	Austria	6.10	68	Costa Rica	5.43	114	India	4.12
23	Canada	6.10	69	Moldova	5.42	115	Trinidad	4.09
24	Croatia	6.09	70	Italy	5.41	116	Turkey	4.05
25	Bhutan	6.09	71	Lesotho	5.41	117	Congo,	4.04
26	Japan	6.07	72	Serbia	5.41	118	Thailand	4.00

Rank	Economy	Score	Rank	Economy	Score	Rank	Economy	Score
27	Denmark	6.05	73	Zambia	5.40	119	Jamaica	3.98
28	Taiwan, China	6.02	74	Malawi	5.40	120	South Africa	3.93
29	Georgia	6.01	75	Montenegro	5.37	121	Guatemala	3.74
30	Czech Republic	5.92	76	Bosnia and	5.37	122	Chad	3.74
31	Malta	5.92	77	Botswana	5.34	123	Bangladesh	3.69
32	Belgium	5.90	78	United Kingdom	5.34	124	Mali	3.59
33	Mauritius	5.88	79	Panama	5.31	125	Lebanon	3.57
34	Armenia	5.86	80	Gabon	5.29	126	Philippines	3.56
35	Azerbaijan	5.85	81	Algeria	5.28	127	Ukraine	3.51
36	Cyprus	5.82	82	Namibia	5.24	128	Honduras	3.45
37	Korea, Rep.	5.82	83	Benin	5.24	129	Kenya	3.45
38	Jordan	5.78	84	United States	5.23	130	Egypt	3.29
39	Romania	5.78	85	Ecuador	5.20	131	Venezuela	3.28

Продовження табл. 1.2

Rank	Economy	Score	Rank	Economy	Score	Rank	Economy	Score
40	Latvia	5.76	86	Cape Verde	5.19	132	Nigeria	3.10
41	Malaysia	5.75	87	Iran, Islamic	5.17	133	Pakistan	3.10
42	Lithuania	5.73	88	Cambodia	5.15	134	El Salvador	3.02
43	Kuwait	5.73	89	Bulgaria	5.14	135	Yemen	2.80
44	Chile	5.72	90	Sierra Leone	5.14	136	Colombia	2.59
45	Hungary	5.72	91	Indonesia	5.06			
46	Albania	5.71	92	Tanzania	5.05			

Щодо рівня безпечності, складається він з урахуванням рівня злочинності і тероризму, військових конфліктів та рівня безпеки людей у період перебування в країні. Найбільша можлива кількість балів – 7, з них 6,65 отримала Фінляндія, зайнявши перше місце. Україна ж посідає у списку 127 місце із 136 можливих поруч з Філіпінами, Гондурасом та Кенією, набравши всього 3,51 бали.

Висновки до розділу 1.

Екологічний туризм – досить новий напрямок туризму, що почав виокремлюватися лише наприкінці ХХ століття. Він має багато визначень, але головною його особливістю є отримання насолоди туристом від споглядання природних та культурних цінностей без безпосереднього втручання в процеси їх існування. Всупереч своїй новизні екотуризм є досить розгалуженим в залежності від різних факторів, особливо, від роду діяльності туристів. В Україні, незважаючи на свою новизну, він також має достатню розгалуженість за видами,

що характеризує особливості діяльності країни в цілому та окремих регіонів. Характерними для нас є такі його різновиди:

- апітуризм;
- бьордвотчінг;
- етнокультурний туризм;
- промисловий туризм;
- археологічний туризм;
- науковий туризм;
- геотуризм;
- фототуризм;
- винний туризм;
- етнокультуриний туризм тощо.

Важливим чинником зацікавленості екотуристів є можливість держави, що надає туристичну послугу, гарантувати належний рівень її безпеки, як і в міжнародному туризмі загалом. При цьому необхідно враховувати ряд факторів, на котрі слід зважати при розробці запобіжних заходів, а це - небезпека травмування, вплив довкілля, пожежонебезпека, біологічні впливи, психофізіологічні навантаження, небезпека випромінювань, хімічні впливи, етап перевезення, підвищена запиленість і загазованість, специфічні чинники ризику та інші чинники.

На міжнародній арені розробкою, впровадженням та контролем за заходами безпеки в туризмі займається Всесвітня туристська організація (ЮНВТО). Світова спільнота користується рекомендаціями, розробленими даною організацією для покращення стану та рівня безпеки в туристичній сфері. У світі постійно збираються виставки, симпозиуми, конференції, що присвячені як екологічному туризму зокрема, так і туризму в цілому. Як правило, їх результатами є нові відкриття, вдосконалення та впровадження у сфері туристичного бізнесу.

Що стосується рівня безпеки для населення, то він також є одним із вирішальних факторів у визначенні лідерів за рівнем відвідуваності країни

іноземними громадянами з метою туристичної поїздки. Її рівень зазвичай визначається такими аспектами:

- небезпека травмування;
- вплив довкілля;
- пожежонебезпека;
- біологічні впливи;
- психофізіологічні навантаження;
- небезпека випромінювань;
- хімічні впливи;
- етап перевезення;
- підвищена запиленість і загазованість;
- специфічні чинники ризику тощо.

У всі часи людина хоче почуватися безпечно незалежно від віку, статі, національності чи віросповідання: як відомо, інстинкт самозбереження є одним із найсильніших. Тому, як правило, можемо простежити закономірну ситуацію, коли країни, що є лідерами за рівнем безпечності, також займають перші місця за відвідуваністю іноземними туристами.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ ПОДОРОЖЕЙ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ В ДЕСТИНАЦІЯХ УКРАЇНИ

2.1. Сучасний стан розвитку екотуризму в Україні.

Екологічний туризм в Україні почав розвиватись не так давно, але сьогодні вже багато учасників туристичного ринку пропонують свій продукт з префіксом «еко». Проте слід визнати, що далеко не кожен з них усвідомлює класичне розуміння терміну «екотуризм», в основі якого не лише відпочинок на природі, але також освітня складова, свідомість туристів та ключова роль місцевої культури.

Екотуризм охоплює різні види туризму: краєзнавчий, відпочинковий, пригодницький та ін., за умови, що особа, яка бере участь в екологічному турі, свідомо не втручається у природні екосистеми, виражаючи повагу до оточуючого середовища і культури місцевих мешканців, а її туристичні видатки поповнюють фонди охорони природи та місцевого населення.

Екотуризм підвищує екологічну свідомість як туристів, так і місцевих мешканців, які побачивши зацікавленість регіоном, починають більше цінувати природні багатства і брати участь в їх охороні. Екологічний туризм забезпечує кошти на підтримку охоронних програм, догляд парків, видання карт та брошур.

Екотур має ряд особливостей, які в сукупності відрізняють його від масового туризму. Подорож до природних територій здійснюється порівняно невеликими групами. Мотивація туристів, полягає у потребі спілкування з природою, прагненні отримати естетичне і моральне задоволення від неї, побачити унікальні ландшафти. Ще однією особливістю екотуризму є екологічна свідомість подорожуючих. Туристи готові на деякий час забути про вигоди цивілізації, можливо навіть тимчасово відмовитись від певних звичок заради підтримання довкілля у належному стані. Крім того, екотуризм передбачає певну

екологічну освіту в комплексі з глибоким пізнанням пам'яток природи, архітектури, культурних особливостей місцевого населення. [9]

На нашу думку, Україна має досить великий потенціал для розвитку екологічного туризму, оскільки природа нашої країни є чарівною та досить розмаїтою.

Одним із найпоширеніших різновидів зеленого туризму в Україні, на нашу думку, є сільський туризм. Передумовою його виникнення було те, що Україна в усі часи вважалась аграрною країною. На наших розмаїтих теренах вирощується велика кількість господарських культур, при цьому використовуються вони не лише для внутрішнього споживання. Більша частина урожаю, особливо зернових, йде щороку на експорт. Як нам відомо, аграрний бізнес розвивається саме на базі сільськогосподарського сектору. Крім цього, Україна має багатий природний та культурний спадок, котрий також слід берегти та розвивати належним чином. Загалом, відпочинок в селі допомагає відволіктися від шумного та задушливого міста, відпочити думками і тілом та набратися сил.

Останнім часом зустрічається все більше журналістських статей про переваги та користь сільського туризму. Це підвищує рівень зацікавленості, в першу чергу, наших громадян. Такий вид туризму є достатньо недорогим та цікавим, оскільки, по-перше, подорожі Україною не потребують великих коштів, а, по-друге, кожен регіон має свою самобутню культуру та звичаї, котрі, звичайно, найкраще збережені в умовах села.

Найперспективнішим є розвиток сільського туризму в Карпатському, Подільському, Поліському та Наддніпрянському регіонах. Селяни перетворюють свої домівки на приватні садиби, в яких за кошти пропонують проживання для туристів. За даними Національного університету біоресурсів та природокористування України, станом на 2017 рік в Україні було зареєстровано близько 1600 садиб, що працюють у сфері сільського туризму. Найяскравіше такий вид заробітку представлений в Карпатському регіоні, де кожен другий-третій будинок є садибою. Найпідприємливіші вигадують різноманітні розваги для туристів: походи в гори чи до лісу за сезонними грибами-ягодами з місцевим

гідом, катання на конях, прокат велосипедів, саней, лиж, екскурсії по визначним місцям. Також досить цікавими є центри самотності селян, де зберігають і відтворюють національні традиції, одяг та побут регіону, що були ще за давніх часів. Як приклад, можна навести екскурсію до Верховини, де можна побачити, як за старовинними традиціями гуцули варять сир, ознайомитися зі старовинним побутом хати-мазанки та відвідати музей мольфарства.

Всі ці заходи є не лише розвагою, а й засобами заробітку для сільських мешканців, що сприяє розвитку економіки, малого підприємництва та збільшує кількість робочих місць для сільського населення.

Не так давно держава почала сприяти даному напрямку туризму. У 2016 році в рамках Стратегії розвитку сільського зеленого туризму до 2020 року було прийнято програму створення 6 агро-рекреаційних кластерів в Україні:

1. Миколаївська обл. – курорт Коблево;
2. Полтавська обл. – кластер Диканька;
3. Чернігівська обл. – Козацьке село;
4. Одеська обл. – екопарк Формушівка;
5. Київська обл. – Медведено;
6. Херсонська обл. – Лазурне та Арабатська стрілка. [28]

Планується фінансування даних кластерів у рамках програми, створення відповідної законодавчої бази та пільгових умов оподаткування для сільського населення, завдяки чому має з'явитись близько 3,5 тисячі нових робочих місць. На сьогоднішній день за оцінками Міністерства аграрної політики в Україні у сфері сільського туризму зайняті близько 2,5 тисячі жителів [29], тобто, збільшення планується більше, ніж удвічі.

06 травня 2008 року правлінням ГО "Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні" затверджено Програму добровільної категоризації у сфері сільського зеленого туризму «Українська гостинна садиба». Добровільна категоризація у сфері сільського зеленого туризму «Українська гостинна садиба» має чотири категорії, які позначаються відповідним знаком. Знак «Українська гостинна садиба» включає композицію із словосполучення

українською - «українська гостинна садиба», англійською – «ukrainian guest house» та графічного символу, на якому зображена українська хатинка (рис.2.1.).

Рис.2.1. Зображення відзнаки «Українська гостинна садиба» третьої категорії

Під хатинкою розміщені одна, дві або три квітки мальви.

Чотири категорії засобів розміщення позначаються:

1. базова – позначається без квітки;
2. перша – однієї квіткою;
3. друга – двома квітками;
4. третя – трьома квітками.

Знак «Українська гостинна садиба» у діаметрі 0,5 м надається власнику для розміщення на зовнішній стороні будинку. Він дає право сільському господарю повідомляти про відповідну якість житлових умов та рівень послуг у засобах реклами та інформації, встановлювати плату, співставлену з його категорією тощо. [30]

Також Спілкою сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні запроваджено добровільна система екологічного маркування агросадіб «Зелена

садиба». Система розроблена на основі кращих міжнародних зразків спеціалістами громадського науково-природоохоронного центру «Незалежна служба екологічної безпеки» - членом Співки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні, та за підтримки Швейцарського Фонду Співробітництва. Знак «Зелена садиба» та відповідний сертифікат надаватиметься Співкою на термін 3 роки та, безперечно, буде використовуватись як ефективний маркетинговий інструмент. [31]

Останнім часом спостерігається тенденція переходу сільського туризму із сезонного у цілорічний.

Загалом, у більш класичному значенні, можна казати про те, що екологічний туризм представлений природно-заповідним фондом країни: його багатством, розмаїтістю та рівнем відвідуваності.

В Україні є території, придатні для розвитку екотуризму в його класичному розумінні, тобто території, де поєднані незмінені людиною ландшафти та місцеві етнокультурні особливості. Найбільш цікавим для екотуризму є Карпатський регіон. Тут серед гір та лісів, в долинах стрімких гірських річок століттями зберігають свої унікальні традиції гуцули, бойки, лемки. Значна частина земель регіону належить до природно-заповідного фонду України. В Карпатському регіоні дотепер збережені своєрідні типи дерев'яного будівництва, особливо церков, запальна гуцульська музика і танці-коломийки, своєрідний народний одяг, багаті музейні колекції старожитностей, неповторні гуцульські ремесла - різьба, обробка металу, вироби з вовни, що свідчать про високий рівень майстерності гуцулів. Тут постійно проходять етнічні фестивалі, традиційні свята, які дозволять доторкнутись до багатой культури карпатських етносів. Проте не лише Карпати дають можливості для розвитку екотуризму на Західній Україні. Унікальним краєм є Поділля. Національний природний парк «Подільські Товтри», номінант конкурсу «Сім чудес України», має унікальні природні особливості, велику кількість історико-культурних та археологічних пам'яток.

Північна Україна також має багато унікальних рис, які притягують перш за все своєю загадковістю. Територія Полісся – це безкраї лісові простори, густа

мережа річок, безліч озер та боліт. Такі природні умови роблять Полісся важкодоступним, тому регіон добре зберіг свої природні багатства та етнокультурну спадщину. Для розвитку екотуризму на Поліссі є усі необхідні передумови: наявність об'єктів природно-заповідного фонду, строкатість ландшафтів регіону, багатий видовий склад флори та фауни, наявність унікальних архітектурних, археологічних та культурних пам'яток, оригінальні народні промисли. [9]

Велика кількість заповідних місць також є на березі Чорного моря. Проте, як мабуть кожному з нас, українців, доводилось бачити – чорноморські курорти мають досить низькорозвинену інфраструктуру. Після окупації Криму також можемо спостерігати значне підвищення цін на курортах, що залишились, хоча, нажаль, розвитком рівня сервісу це явище поки не відзначилось. В Одеській області маємо невеличке містечко Вилково, котре отримало назву «української Венеції», оскільки, повністю стоїть на воді та має систему рогалужених каналів замість вулиць. У Вилковому люди живуть за старими звичаями та розмовляють на власному діалекті, що додає містечку самобутності.

Не можна оминати увагою українські степи. Миколаївська, Запорізька, Херсонська, Донецька область мають об'єкти природно-заповідного фонду, де зберігається унікальна степова флора. Тут розташовані Український степовий природний заповідник, Єланецький степ, біосферний заповідник Асканія-Нова. Цікавим об'єктом екотуризму на Херсонщині є район Олешківських пісків, який вважається найбільшим піщаним масивом Європи. На Донеччині на високому березі Сіверського Дінця розкинувся національний природний парк «Святі гори», який має статус заповідної території завдяки унікальним природним ландшафтам, рідкісним видам рослин та історичному значенню цієї місцевості. На Миколаївщині, в долині Південного Бугу, яку він пробив крізь потужні граніти Українського кристалічного щита, розташований національний природний парк «Бузький гард». Природа тут мало змінена людиною, видовий склад флори і фауни є унікальним, а виходи гранітів надають рівнинному Бугу вигляду швидкої та бурхливої гірської ріки. Природне (водночас історичне) урочище Бузький

Гард, яке входить до складу парку, є пам'яткою історичного ландшафту вільностей Запорозької Січі, першої козацької республіки. На сьогоднішній день це останні автентичні ландшафти володінь знаменитого Війська Низового Запорозького, своєрідний оберіг козацької старовини. [9]

Саме в 2000 р. розпочала діяти загальнодержавна програма формування національної екомережі України на період 2000—2015 р.р., яка постановила завдання збільшити відсоток заповідності до 10,4% (на той час частка природно-заповідного фонду становила лише 4%) загальної території країни. [32] Водночас у 2011 р. в ЗУ "Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року" відзначено необхідність розширення площі природно-заповідного фонду до 10% у 2015 р. та до 15% загальної території країни у 2020 р. [33] Станом на 01.01.2018 природно-заповідний фонд України має в своєму складі 8296 території та об'єктів загальною площею 4,318 млн. га в межах території України (фактична площа 3,985 млн.га) та 402500,0 га в межах акваторії Чорного моря. Відношення фактичної площі природно-заповідного фонду до площі держави («показник заповідності») становить 6,6%. За 2017 рік створено (оголошено) 54 території та об'єкти природно-заповідного фонду, розширено 7, зменшено площу 3, а також скасовано статус 4 об'єктів. За 2017 рік площа природно-заповідного фонду найбільше збільшилась у Закарпатській області (на 1664,8 га), Київській області (на 511,14 га), Донецькій (на 407,9 га) та Луганській (на 308,2 га) областях. [34] Зважаючи на те, що 2015 р. був завершальним роком програми формування національної екомережі України, а головним показником є декларований показник заповідності 10,4%, то можна стверджувати, що ця програма не виконана (табл.2.1). Із загальної кількості об'єктів природно-заповідного фонду 663 об'єкти загальнодержавного значення. Впродовж 1992—2018 р.р. кількість об'єктів природно-заповідного фонду збільшилась на 47,5%, серед яких 21% починаючи з 2000 р., а площа майже втричі (з 1,2 до 4,4 млн га).

Більшу половину (56%) площі природно-заповідного фонду України займають об'єкти загальнодержавного значення. Серед них 19 природних і 5

біосферних заповідників, 49 національних природних парків, 320 заказників, 136 пам'яток природи, 18 ботанічних садів, 20 дендрологічних та 7 зоологічних парків, 89 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва.

Таблиця 2.1

Загальна характеристика природно-заповідного фонду України у 2010-2018 р.р.

Показники	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Загальна кількість територій ПЗФ, од.	7608	7739	8009	8011	8102	8184	8184	8246	8296
Загальна площа територій ПЗФ, млн. га	3,7	3,8	3,9	3,9	3,9	4,1	4,1	4,3	4,4
Відношення до площі держави (показник заповідності), %	5,4	5,7	6,0	6,0	6,08	6,05	6,05	6,5	6,6

Темпи створення нових об'єктів природно-заповідного фонду призупинились у 2005—2007 р.р. як на місцевому рівні, так і загальнодержавного значення. Так, у 2005 р., 2006р., 2008 р. та 2012—2015 р.р. площа природно-заповідного фонду збільшувалась лише на 0,1% від площі держави, у 2007 р. — 0,2%, у 2009 р. — 0,5, 2010 р. — 0,4 та в 2011 р. — 0,2%. Це пов'язано із тим, що у більшості областей впродовж 2005—2008, не було створено жодного об'єкта природно-заповідного фонду. Серед таких Миколаївська, Івано-Франківська, Закарпатська, Кіровоградська, Дніпропетровська та інші, а об'єкти, які й створювались в цей період мали площу десятки або сотні га, при потребі створення десятків тисяч га у кожній області. Частка площі природно-заповідного фонду в адміністративних областях суттєво коливається. Найменшою (до 3%) вона є в Миколаївській, Харківській, Вінницькій та Дніпропетровській областях, найбільшою (13—20%) — у Закарпатській, Івано-Франківській, Херсонській, Хмельницькій та Чернівецькій областях. Здебільшого віддають перевагу створенню об'єктів місцевого значення, ніж загальнодержавного. [35]

Із 2014 року припинилось офіційне ведення державним органом статистики підрахунку стану природно-заповідного фонду. Проте, по останнім наявним даним за 2010-2013 р.р. можемо зробити висновок про те, що кількість відвідувачів ПЗФ значно зменшилась, незважаючи на збільшення загальної пощі, туристичних маршрутів та кількості залучених працівників (табл.2.2).

Таблиця 2.2

Характеристика об'єктів природно-заповідного фонду України

Показники	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Відхилення 2013 до 2010 р., %
Кількість об'єктів ПЗФ, од.	45	50	63	64	-	-	-	-	44,4
Загальна площа об'єктів ПЗФ, тис. га.	1310,5	1382,8	1565,2	1576,1	-	-	-	-	20,3
Ємність стаціонарних рекреаційних об'єктів, місць	42609	43016	43294	42953	-	-	-	-	0,8
Кількість відвідувачів об'єктів ПЗФ, тис. осіб	3891,2	3387,2	3793,3	2860,2	-	-	-	-	-26,5
Кількість туристичних маршрутів, од.	250	269	319	345	-	-	-	-	38
Всього залучених працівників у роботі об'єктів ПЗФ на кінець року, осіб	4260	4470	5101	5130	-	-	-	-	20,4
Витрати на утримання об'єктів ПЗФ, тис.грн.	159920,5	212839,9	273627,3	265554,1	-	-	-	-	66

Також це свідчить і про незацікавленість держави у процесі фінансування та менеджменту розвитку екологічного туризму.

У результаті дослідження встановлено, що однією з основних причин затримки та перешкод у створенні нових об'єктів природно-заповідного фонду,

розвитку природоохоронних територій є протидія місцевих органів влади, яка в більшості випадків пов'язана з нерозумінням економічної, соціальної та екологічної ролі природно-заповідного фонду та його впливу на розвиток регіону. В Україні інституційне середовище створене у такій спосіб, що розв'язання будь-яких проблем місцевого рівня покладено на районні державні адміністрації, адже саме вони мають забезпечувати виконання законів, указів Президента та Кабінету Міністрів України, інших органів виконавчої влади вищого рівня, державних і регіональних програм з охорони довкілля, зокрема розвиток мережі природно-заповідного фонду, а також забезпечувати взаємодію з органами місцевої влади. Проведені дослідження екологічною групою "Печеніги" продемонстрували, що є такі керівники районних державних адміністрацій, які не лише не знають площі об'єктів природно-заповідного фонду свого регіону, а й вважають, що вже існуючі об'єкти заважають розвитку економічному розвитку району. [35]

Щороку Всесвітня рада з подорожей та туризму (WTTC) проводить дослідження та оприлюднює результат щодо економічних показників стану туризму кожної країни: розрахунок за останні роки, прогноз для поточного року та очікування на найближчі 10 років. Останніми роками туризм в Україні переживає не найкращі часи, початок збройного конфлікту на сході країни у 2014 році значно ослабив нашу економіку загалом. За даними Ради значно зменшився рівень інвестування сфери (рис.2.2) та кількість робочих місць (рис.2.3).

У 2017 році до туристичної сфери було залучено 7,9 млрд.грн. капіталовкладень, у 2018 році очікується приріст на 7,3% і щорічне зростання близько 5% до 2028 року, що загалом становитиме близько 13,8 млрд.грн.. За прогнозами частка капіталовкладень туризму від загального обсягу інвестування в країні має поступово збільшитись від 2% у 2018 році до 2,6% у 2028 році.

Нажаль, якщо врахувати очікування, слід зауважити, що через 10 років ми зможемо наблизитись лише до показників 2012 року.

За даними графіка, найвищий показник за останні 10 років ми мали аж у 2008 році, перед початком економічної кризи. Якщо вірити розрахункам, на його досягнення знадобиться не одне десятиліття.

Це ж стосується і рівня зайнятості населення у туризмі. Значний спад Україна спостерігала у 2014-2016 роках.

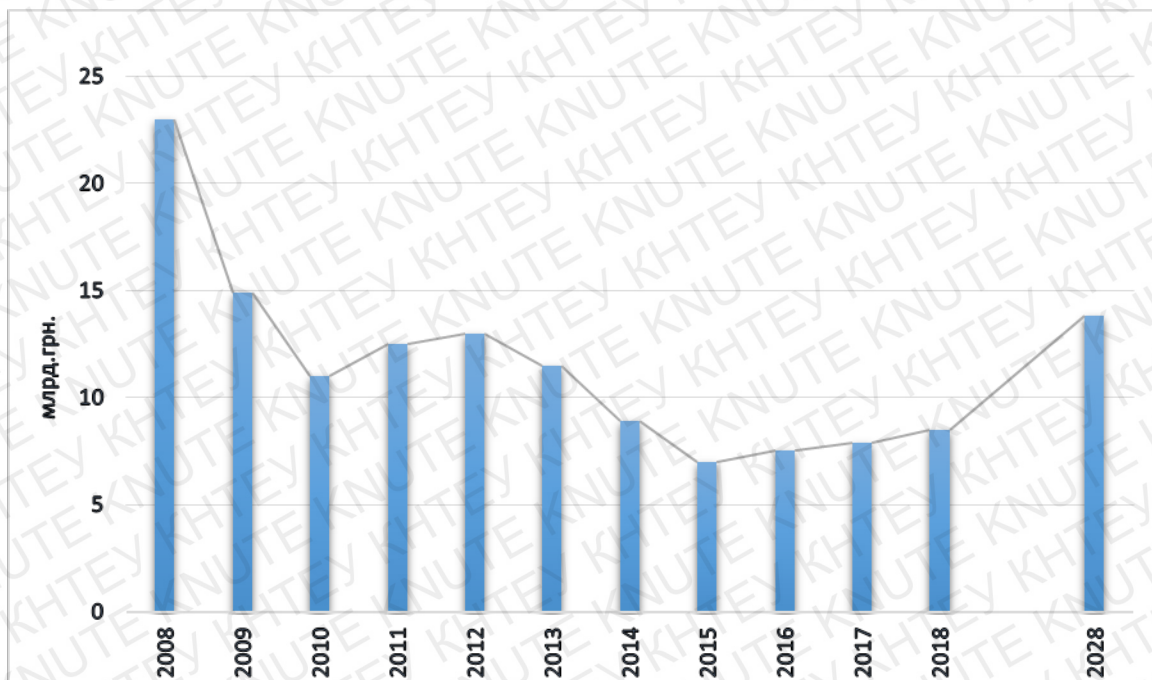

Рис.2.2. Рівень капітальних інвестицій в сферу туризму в Україні

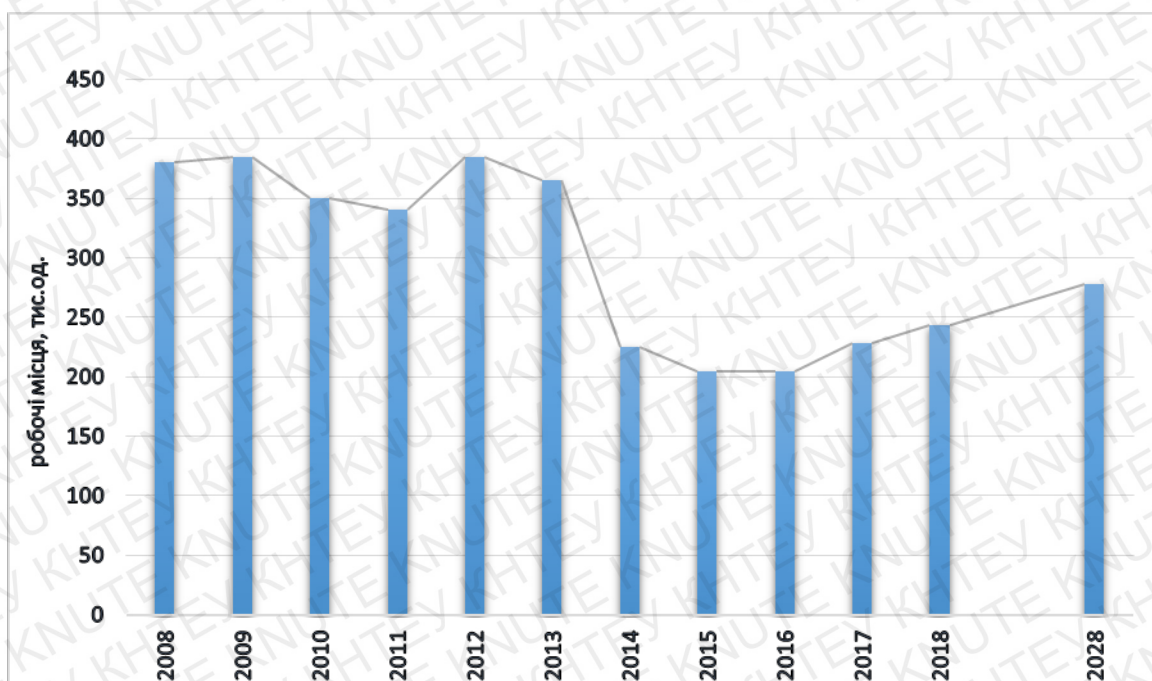

Рис.2.3. Кількість робочих місць у сфері туризму в Україні

Лише минулого року ситуація почала покращуватись і кількість робочих місць сягала 228 тис.од., що становило 1,6% від загальної по країні. На 2018 очікується

збільшення на 6,6%, що складатиме 243 000. За прогнозами Ради у 2028 при щорічному зростанні на 1,4% кількість зайнятих в туристичній сфері сягатиме близько 278 тис.од. проте, це все ще далеко до майже 390 тис.од., які ми мали у 2009 році.

Щодо підготовки кваліфікованих кадрів для сфери обслуговування, у тому числі й спеціальності Туризм, їх кількість з кожним роком значно зростає за даними Держслужби статистики України. Із 694 випусників у 2013/14 навчальному році їх кількість збільшилась у 4,6 разів, що становить 3172 випусників у 2016/17 навчальному році (табл.2.3). Незважаючи на позитивну динаміку в туризмі постійно спостерігається брак кваліфікованих працівників.

Таблиця 2.3

Кількість випусників(бакалаврів) ВНЗ I-IV рівнів акредитації за спеціальністю Сфера обслуговування

Показники	2013/14 н.р.	2014/15 н.р.	2015/16 н.р.	2016/17 н.р.
Готельно-ресторанна справа	208	734	1228	1194
Туризм	463	1030	1129	1887
Курортна справа	10	-	-	-
Організація побутового обслуговування	13	48	23	91
Загальна кількість	694	1812	2380	3172

Така ситуація складається через масові виїзди громадян України на заробітки за кордон, а також у зв'язку з тим, що навіть після зменшення за останні роки, кількість робочих місць у галузі значно переважає над кількістю випущених кваліфікованих кадрів.

Якщо природа України має великий потенціал для розвитку екотуризму, то соціально-економічний потенціал нашої країни для розвитку цього виду туризму дуже незначний. Такий чинник, як низький рівень екологічної свідомості туристів, є причиною багатьох варварських вчинків і свідчить про неготовність населення займатися екологічними видами туризму. Відсутність кваліфікованих кадрів призводить до того, що мало хто з туроператорів хоче займатися цією

діяльністю, а якщо хтось і береться, то його дії не зовсім відповідають принципам екологічного туризму. Ще одним чинником, який зменшує перспективи розвитку екотуризму в Україні, є недосконала законодавча база, яка відштовхує як внутрішніх, так і зовнішніх інвесторів. Закон України «Про туризм», державні стандарти з туристично-екскурсійного обслуговування та послуг населенню практично не торкаються питань екології і зменшення негативного впливу туристичних підприємств на довкілля. [15]

2.2. Державне регулювання безпеки екологічних подорожей.

Концептуально державне регулювання сфери туризму в Україні здійснюється в трьох основних напрямках: законодавчому, адміністративному та економічному (табл. 2.4), кожний з яких передбачає виконання низки завдань певними органами державної влади.

Законодавчі напрямки регулювання сфери туризму, в першу чергу, полягають у розробці і прийнятті ефективної, діючої нормативно-правової бази, що містить норми щодо організації діяльності туристичних підприємств, механізмів їх об'єднання шляхом налагодження партнерських відносин. Мають бути вдосконалені існуючі процедури ліцензування, сертифікації і стандартизації туристичних послуг, оскільки вони є недостатньо прозорими і об'єктивними, характеризуються наявністю певних обмежень і умовностей, не відповідають міжнародним нормам.

Адміністративні заходи передбачають, перш за все, створення дієвого управлінського апарату, що формується з системи органів різних рівнів, між якими чітко розподіляються обов'язки, повноваження і відповідальність. [36]

Необхідна координація діяльності органів влади на всіх рівнях. Також на цьому рівні потрібно залучити до співпраці профільні громадські організації, підприємців та місцеве населення, адже останні у першу чергу зацікавлені у розвитку свого регіону та привабленні до нього нових потоків туристів. Саме місцеве населення та підприємці, котрі знають свій ресурсний

потенціал, можуть допомогти у розробці та реалізації довгострокових стратегій розвитку місцевості та запропонувати нові цікаві ідеї для підвищення конкурентоспроможності.

Таблиця 2.4

Напрями державного регулювання сфери туризму в Україні

Напрямки регулювання	
Законодавчий	<ul style="list-style-type: none"> – затвердження дієвих стратегічних програм розвитку туризму з визначенням особливого статусу туризму, пріоритетності внутрішнього туризму; – створення вільних економічних зон і територій пріоритетного розвитку; – вдосконалення норм сертифікації та стандартизації послуг, системи ліцензування; – оптимізація процедур ведення реєстру територій сфери туризму; – налагодження відносин партнерства з іноземними державами щодо обміну досвідом з приводу розбудови і розвитку туризму; – спрощення земельного законодавства (відвід земельних ділянок для будівництва об'єктів туристичної інфраструктури, нормативи в орендних відносинах); – проведення тендерів на використання в цілях туризму заповідних територій; – регулювання процедур візового оформлення і отримання закордонних паспортів;
Адміністративний	<ul style="list-style-type: none"> – розподіл повноважень спеціалізованих органів управління туризмом; – аудиторські перевірки туристичних суб'єктів; – розробка дієвих програм залучення інвестицій; – створення баз даних основних діячів туристичного ринку; – формування сучасної системи статистичних показників; – підвищення ефективності підготовки спеціалістів сфери туризму; – активізація рекламно-інформаційної політики держави і регіонів, популяризація на міжнародному і національному рівнях; – розробка нових туристичних маршрутів за умов взаємодії з закладами культури;
Економічний	<ul style="list-style-type: none"> – забезпечення умов кредитування, субсидування суб'єктів туризму, що створені в напрямку пропозиції соціальних туристичних послуг; – пільгове оподаткування суб'єктів туризму, які здійснюють значний внесок в розвиток внутрішнього і в'їзного туризму; – фінансування наукових досліджень щодо розробки технологій ефективного використання туристично-рекреаційного потенціалу країни.

Тільки при ефективній співпраці всіх цих суб'єктів туристичної діяльності можна досягти максимального розвитку та процвітання регіону та країни загалом.

Економічні заходи державного регулювання сфери туризму пов'язані, перш за все, з переглядом норм оподаткування діяльності суб'єктів туристичного ринку. В даному аспекті, необхідно переглянути ставки оподаткування діяльності туристичних суб'єктів, створити умови для стимулювання активності бізнесу, зростання обсягів доходів, а не формування тіньового сектору і вивозу капіталу за кордон. Державним органам влади необхідно стимулювати добровільну участь бізнес-структур в реалізації державних зобов'язань, наприклад, шляхом участі підприємців у благодійності, що забезпечить зниження бази оподаткування. [36]

Безпека в туризмі – це особиста безпека туристів, збереження їхнього майна, не завдання шкоди навколишньому природному середовищу під час проведення подорожей. [37]

За 27 років незалежності український уряд ще не прийняв окремого закону, який би регулював напрям саме екологічного туризму.

Державне регулювання безпеки екологічних подорожей в Україні відбувається на основі таких же документів, як і загалом сфера туризму:

1. Закони України:

- 1.1. ЗУ «Про туризм»;
- 1.2. ЗУ «Про курорти»;
- 1.3. ЗУ «Про сільський та зелений туризм» (проект);
- 1.4. ЗУ «Про музеї та музейну справу».

2. Акти Кабінету Міністрів України:

- 2.1. Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року;
- 2.2. План заходів з реалізації Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року;
- 2.3. Постанова Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 року №183 Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки розвитку туризму, створення умов безпеки туристів, розбудови туристичної

інфраструктури міжнародних транспортних коридорів та магістралей в Україні;

2.4. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 11.03.2015 р. №200-р «Про схвалення розробленого Міністерством інфраструктури плану імплементації Директиви Ради ЄС від 13 червня 1990 р. 90/314/ЄЕС про організовані туристичні подорожі, відпочинок з повним комплексом послуг та комплексні турне»;

2.5. Ліцензійні умови провадження туроператорської та турагентської діяльності. [38]

3. Державні галузеві стандарти.

Як стверджує українське законодавство, безпека туризму, захист прав та інтересів туристів, а також інших суб'єктів туристичної діяльності, є одією із головних цілей державного регулювання. Насамперед під безпекою екологічного туризму слід розуміти комплекс заходів, спрямованих гарантування відсутності загрози життю та здоров'ю туриста під час здійснення ним екоподорожі.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи в межах своїх повноважень вживають заходів, спрямованих на:

- забезпечення закріплених Конституцією України (254к/96–ВР) прав громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля при здійсненні туристичних подорожей, захист громадян України за її межами;
- забезпечення особистої безпеки туристів, збереженість їх майна, незавдання шкоди довкіллю;
- інформування суб'єктів туристичної діяльності про загрозу безпеці туристів у країні (місці) тимчасового перебування;
- надання необхідної допомоги туристам, які опинилися у надзвичайній ситуації;
- забезпечення туристам (екскурсантам) можливості безперешкодного одержання медичної, правової та інших видів невідкладної допомоги, доступу до засобів зв'язку;

- заборону використання туризму з метою незаконної міграції, сексуальної, трудової та інших видів експлуатації громадян;
- охорону туристичних ресурсів України, встановлення гранично допустимих навантажень на об'єкти культурної спадщини та довкілля;
- забезпечення безпеки об'єктів туристичних відвідувань з урахуванням ризику виникнення природних і техногенних катастроф та інших надзвичайних ситуацій тощо. [18]

Щодо органу, який здійснює управління у сфері туризму, то наразі таким виступає департамент туризму та курортів, який є самостійним структурним підрозділом апарату Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. [39] Метою департаменту туризму та курортів є формування та реалізація державної політики у сфері туризму та курортів, при цьому контроль за ринком туристичних послуг покладений на Мінекономрозвитку.

У березні минулого року Кабінет Міністрів України затвердив Стратегію розвитку туризму та курортів на період до 2026 року. В ній визначено фактори, що гальмують розвиток туризму в Україні, умови його сталого розвитку та вказано основні напрями, механізми та інструменти її реалізації. У Стратегії спрогнозовано контрольні показники розвитку сфери туризму та курортів в країні станом на 2019, 2022 та 2026 роки по відношенню до показників 2015 року (табл.2.5.).

Так, на думку Кабінету Міністрів України внаслідок реалізації Стратегії будуть досягнуті такі результати: [40]

- зросте конкурентоспроможність національного та регіональних туристичних продуктів;
- підвищиться якість життя населення за рахунок забезпечення сталого економічного зростання, екологічної безпеки, консолідації суспільства, надання доступу до послуг у сфері туризму та курортів;
- з'являться нові робочі місця, що дасть змогу населенню вирішити проблему безробіття, особливо у сільській місцевості;

- буде створена сучасна туристична інформаційна інфраструктура, а також забезпечено поширення інформації про туристичні ресурси України у світовому інформаційному просторі. [41]

Таблиця 2.5

Контрольні показники розвитку сфери туризму та курортів в Україні

Найменування показника розвитку	За роками			
	2015	2019	2022	2026
Кількість іноземних туристів, які в'їжджають до України, млн. осіб	12,9	збільшення у 1,5 раза	збільшення у 2 рази	збільшення у 2,5 раза
Кількість суб'єктів туристичної діяльності, тис. од.	6,8	збільшення у 1,5 раза	збільшення у 3 рази	збільшення у 5 разів
Обсяг надходжень до місцевих бюджетів від сплати туристичного збору, млн. грн.	37,1	збільшення у 2 рази	збільшення у 5 разів	збільшення у 10 разів
Обсяг надходжень до зведеного бюджету (податки та збори) від діяльності суб'єктів туристичної діяльності, млрд. грн.	1,71	збільшення у 2 рази	збільшення у 5 разів	збільшення у 10 разів
Кількість робочих місць у сфері туризму, тис. осіб	88	збільшення у 1,5 раза	збільшення у 3 рази	збільшення у 5 разів
Кількість внутрішніх туристів, тис. осіб	357	збільшення у 2 рази	збільшення у 3 рази	збільшення у 5 разів
Кількість екскурсантів, тис. осіб	125,5	збільшення у 1,5 раза	збільшення у 2 рази	збільшення у 2,5 раза

Щороку Мінекономрозвитку затверджує План заходів з реалізації Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року на поточний рік, у якому вказується ряд заходів, котрі необхідно виконати на протязі поточного року для успішної поетапної реалізації Стратегії, у тому числі за напрямом безпеки. Також у ньому зазначена інформація про відомства, на які покладається виконання кожного заходу, терміни та очікуваний результат.

Після прийняття Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року було затверджено «Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки розвитку туризму, створення умов безпеки туристів, розбудови туристичної інфраструктури міжнародних транспортних коридорів та магістралей в Україні».

Порядком визначено, як саме будуть використовуватись кошти, які передбачено у бюджеті на фінансування цільової програми з підтримки розвитку туризму в Україні. Зокрема передбачаються такі напрями фінансування:

- на формування конкурентоспроможності туристичного продукту та створення безпечних умов для туристів шляхом інформаційного забезпечення туристичної інфраструктури та вдосконалення програм підвищення кваліфікації для фахівців сфери туризму;
- на створення баз даних, кадастрів та реєстрів з метою здійснення обліку туристичних ресурсів;
- на проведення маркетингових досліджень туристичного ринку за допомогою анкетування туристів та суб'єктів туристичної діяльності;
- на заходи щодо просування туристичного продукту за рахунок використання маркетингових інструментів;
- на проведення різноманітних наукових заходів у сфері туризму за участю фахівців та експертів. [42]

В рамках Стратегії 27 липня 2018 року в Києві було запущено роботу безкоштовної «гарячої лінії» для туристів. Зателефонувавши за номером 6116 можна отримати туристичну інформацію українською, російською чи англійською мовами у вже записаному форматі, або з'єднатися з оператором.

З 1 червня 2018 року в Україні вперше розпочала роботу туристична поліція. Нова структура працює в тестовому режимі в Одесі та Одеській області на курортний період. Слідом за Одесою планується запуск у Львові, а надалі й по всій країні. Всі поліцейські проходять спеціальну підготовку: вивчають курс медичної допомоги, законодавство щодо іноземних громадян, міграційних процедур та візових обмежень а також мають зв'язок з різними консульствами.

Загалом до кінця поточного року державою планується вжити ряд наступних заходів для забезпечення безпеки туристів та захисту їх законних інтересів у рамках Плану заходів з реалізації Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року у 2018 році:

- сприяння в забезпеченні на території регіонів безпеки туристів, проведення моніторингу надзвичайних ситуацій та подій;
- забезпечення належного стану автомобільних доріг України державного значення, установлення вказівників до об'єктів туристичної інфраструктури, спорудження та облаштування зупинок туристичних автобусів на дорогах державного значення;
- створення «гарячих» телефонних ліній для приймання, ведення обліку звернень та скарг туристів, надання необхідної інформації з питань туризму, виклику допомоги;
- посилення діяльності суб'єктів туристичної діяльності перед споживачами туристичних послуг;
- забезпечення щорічного обстеження пляжів та інших місць масового відпочинку перед початком літнього туристичного сезону;
- забезпечення обстеження гірськолижної інфраструктури перед початком лижного (зимового) сезону;
- проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи через засоби масової інформації щодо правил поведінки громадян на туристичних об'єктах, у рекреаційних зонах;
- організація лавинних навчань для активних туристів та рятувальників, обстеження та впорядкування шляхів активного туризму;
- надання рекомендацій та попереджень щодо утримання від подорожей. [43]

2.3. Використання міжнародних стандартів для гарантування безпеки екотурів в Україні.

Запозичення міжнародних стандартів є досить цінним та ефективним елементом в регулюванні безпеки екологічних подорожей державою. Світовий досвід розробки заходів безпеки і захисту туристів вивчає й узагальнює Всесвітня туристська організація(ЮНВТО).

Для гарантування системи безпеки екотурів в Україні використовують наступні міжнародні акти:

1. Гаазька декларація Міжпарламентської конференції з туризму ООН;
2. Міжнародна Конвенція з охорони культурної спадщини ЮНЕСКО;
3. Хартія Всесвітньої туристичної організації (ЮНВТО);
4. Глобальний етичний кодекс туризму Всесвітньої туристичної організації (ЮНВТО);
5. Урядові угоди та меморандуми; [38]
6. Міжнародні галузеві стандарти, імплементовані в національне законодавство.

Гаазьку декларацію було прийнято 14 квітня 1989 року на Міжпарламентській конференції з туризму ООН у місті Гаага. [44] Вона містить в своєму тексті 10 принципів ефективного туризму, а також висновки та рекомендації, що відповідають цим принципам. Окремим розділом визначено 12 рекомендацій, що регулюють безпеку та захист туристів, туристичних пам'яток та об'єктів. У рекомендаціях повідомляється, що:

- законодавство в сфері туризму має розроблятися в гармонії з іншими сферами, необхідними для захисту туристів;
- в країні мають бути спеціальні органи, створені як на державному, так і на місцевому рівнях, що регулюють питання безпеки в туризмі;
- має бути запроваджений механізм страхування життя та здоров'я туриста за пільговими цінами; організація спроможності курортних локацій у високий сезон гарантувати безпеку як туристів, так і навколишнього середовища;
- туристи мають бути поінформованими щодо заходів безпеки, мати можливість за необхідності отримати юридичну допомогу в захисті своїх

прав та свобод, а також отримати зв'язок із рідними при виникненні надзвичайної ситуації;

- держави мають співпрацювати між собою та ділитися досвідом і напрацюваннями у напрямку гарантування безпеки туризму.

Конвенцію про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини було прийнято на 17 сесії Генеральної конференції Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури, що зібралася в Парижі з 17 жовтня по 21 листопада 1972 р. [45] В Україні її ратифіковано ще за часів УРСР 04.10.1988 р. Конвенція складається з 38 статей, що спрямовані на визначення, охорону та захист цінних пам'яток історії та культури та містить загальні положення щодо її ратифікації країнами світової спільноти.

Хартію Всесвітньої туристичної організації (ЮНВТО) було прийнято Генеральною асамблеєю ООН на XXXVIII сесії 19 грудня 1983 року. [46] В Україні Хартію затверджено 01.01.1985 р. вона складається з 9 статей і регламентує права та свободи туристів та місцевого населення відносно здійснення туристичних подорожей, а також передбачає створення необхідних сприятливих умов для роботи підприємств, що організовують та надають туристичні послуги.

Глобальний етичний кодекс туризму Всесвітньої туристичної організації прийнято на Генеральній асамблеї ООН у місті Сантьяго 1 жовтня 1999 р. Він складається з 10 статей, у яких визначені наступні пункти:

- вклад туризму у взаєморозуміння та повагу між народами та громадами;
- туризм як фактор індивідуальної та колективної досконалості;
- сталий розвиток туризму;
- використання та внесок туризму в культурну спадщину людства;
- вигідність туризму для приймаючих країн;
- права та обов'язки суб'єктів туристичного процесу;
- свобода туристичних подорожей;
- реалізація принципів Кодексу. [47]

Наведені вище документи прийняті за основу міжнародної співпраці між державами як учасниками туристичного процесу.

У травні 2016 року під час спільної наради Мінекономрозвитку з головами технічних комітетів стандартизації та ДП «УкрНДНЦ» було досягнуто згоди про внесення до державного плану стандартизації переліку основних міжнародних стандартів у сфері туризму.

Українські стандарти впроваджуються шляхом адаптації стандартів ISO в систему національного законодавства. Це дозволить підвищити якість надання послуг у сфері туризму, сприяти прозорості дозвільної та ліцензійної системи, зниженню корупційних ризиків, дозволить ефективніше захищати права споживачів туристичних послуг.

Стандарти встановлюють вимоги до діяльності інформаційних туристичних офісів, роботи туристичних сервісів на природоохоронних територіях, менеджменту пригодницького та екологічного туризму, а також професійної підготовки і кваліфікаційних програм для гідів. [48]

У світовій практиці стандартизація повністю охоплює діяльність суб'єктів туристичного ринку, зокрема готельне господарство, пасажирські перевезення, зв'язок, освіту тощо. Україна є діючим членом Міжнародної організації зі стандартизації (ISO), Світової організації туризму (UNWTO), Світової організації торгівлі (WTO), а отже, зобов'язана виконувати умови Генеральної угоди про торгівлю послугами (GATS). Передусім це стосується стандартизації послуг і гармонізації національних стандартів, щоб нормативні документи не стали перешкодою для підвищення якості послуг і не перетворились у технічні бар'єри. [49]

До основних стандартів ISO з туризму належать:

- ISO 18513:2003 (en) [Туристичні послуги – Готелі та інші види засобів розміщення туристів – Термінологія];
- ISO/TR 21102:2013 (en) [Пригодницький туризм – Лідери – Особиста компетентність];

- ISO 7001:2007 (en) [Графічні символи – Інформаційні символи для громадських місць];
- ISO/IEC 29140-1:2011 (en) [Інформаційні технології в навчанні, освіті і підготовці – Просування мобільних технологій – Частина 1: Еталонна модель просування];
- ISO 24801-3:2014 (en) [Дайвінг для активного відпочинку – Вимоги для підготовки аквалангістів – Частина 2: Рівень 3 – Дайвер керівник];
- ISO 11107:2009 (en) [Дайвінг для активного відпочинку – Вимоги до підготовки збагаченого повітрям нітроксі (EAN) дайвінг];
- ISO 24801-1:2014 (en) [Дайвінг для активного відпочинку – Мінімальні вимоги безпеки для підготовки аквалангістів – Частина 1: Рівень 1 – Дайвер під наглядом інструктора];
- інші стандарти. [50]

В Україні робота зі стандартизації в сфері туризму здійснюється з кінця 90-х років ХХ століття з початком функціонування в межах ТК 118 «Послуги торгівлі, ресторанного господарства, туризму та виставкові» (Наказ Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 9 січня 1997 року №5) підкомітету «Послуги туристичні», який у 2016 році перейменовано на «Туризм та послуги у сфері туризму».

ТК 118 функціонує на базі КНТЕУ. Головою ТК 118 є Мазаракі Анатолій Антонович, ректор, доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки.

Упродовж 2016 р. за спільною ініціативою і за підтримки центрального органу виконавчої влади в сфері туризму – департаменту туризму і курортів Міністерства економічного розвитку та торгівлі та ТК 118 в сфері туризму впроваджено 11 стандартів ISO (табл.2.6), які визнані національними стандартами методом підтвердження. [51]

Адаптація в українське законодавство міжнародних стандартів ISO дозволяє підвищити якість надання туристичних послуг, надає змогу туристам більш

ефективно захищати свої права та свободи і запроваджує нові вимоги до ліцензування туроператорської діяльності.

Таблиця 2.6

Стандарти ISO, імплементовані в українське законодавство у 2016 році

Реквізити стандарту	Назва стандарту
ДСТУ ISO 21101:2016 (ISO 21101:2014, IDT)	Туризм пригодницький. Системи менеджменту безпеки. Вимоги.
ДСТУ ISO/TR 21102:2016 (ISO/TR 21102:2013, IDT)	Туризм пригодницький. Лідери. Особиста компетентність.
ДСТУ ISO 21103:2016 (ISO 21103:2014, IDT)	Туризм пригодницький. Інформація для учасників.
ДСТУ ISO 13810:2016 (ISO 13810:2015, IDT)	Туристичні послуги. Промисловий туризм. Надання послуг.
ДСТУ ISO 18065:2016 (ISO 18065:2015, IDT)	Туризм та пов'язані з ним послуги. Туристичні послуги, що надають на природоохоронних територіях. Вимоги.
ДСТУ ISO 17680:2016 (ISO 17680:2015, IDT)	Туризм та пов'язані з ним послуги. Таласотерапія. Вимоги до послуг.
ДСТУ ISO 13009:2016 (ISO 13009:2015, IDT)	Туризм та пов'язані з ним послуги. Вимоги та рекомендації з експлуатації пляжу.
ДСТУ ISO 13687:2016 (ISO 13687:2014, IDT)	Туризм та пов'язані з ним послуги. Яхт-гавані. Мінімальні вимоги.
ДСТУ ISO/TS 13811:2016 (ISO/TS 13811:2015, IDT)	Туризм та пов'язані з ним послуги. Інструкція з розроблення екологічних специфікацій щодо розміщення закладів.
ДСТУ ISO 14785:2016 (ISO 14785:2014, IDT)	Офіси туристичні інформаційні. Туристична інформація щодо послуг з приймання туристів. Вимоги.
ДСТУ EN 15565:2016 (EN 15565:2008, IDT)	Туристичні послуги. Вимоги до професійної підготовки та кваліфікаційних програм для гідів.

Запропоновані стандарти встановлюють критерії якості в:

- інформаційних туристичних центрах;

- туристичних сервісах на природоохоронних територіях;
- менеджменті пригодницького та екологічного туризму;
- професійній підготовці і кваліфікаційних програмах для гідів та екскурсоводів. [52]

З 1 червня 2017 року у сфері туризму також набули чинності три національні стандарти України, гармонізованих з міжнародними та європейськими нормативними документами, а саме:

- стандарт ISO 17679:2016 Tourism and related services – Wellness spa – Service requirements (Туризм і пов'язані з ним послуги – Велнес Спа - Потреби в послугах);
- стандарт ISO 17049:2013 Accessible design - Application of braille on signage, equipment and appliances (Доступний дизайн - Застосування шрифту Брайля на вказівках, обладнанні та приладах);
- стандарт ISO 23599:2012 Assistive products for blind and vision-impaired persons - Tactile walking surface indicators (Засоби допомоги для сліпих і слабозорих людей - показники тактильної поверхні). [53]

Також наразі Кабінет Міністрів України готує проект Закону "Про внесення змін до Закону України "Про туризм" з метою імплементації Директиви Ради №90/314/ЄЕС від 13 червня 1990 року про організовані туристичні подорожі, відпочинок з повним комплексом послуг та комплексні турне. Дана імплементація є однією з умов Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, підписаної у 2014 році, і, відповідно до Угоди, має бути повністю імплементованою протягом 3 років після набуття нею чинності.

Висновки до розділу 2.

Україна має багату історію, самобутню культуру та розмаїту природу, що свідчить про її безмежний екотуристичний потенціал. Останнім часом спостерігається тенденція до розвитку такого його різновиду, як сільський

туризм. Найперспективнішими регіонами є Карпатський, Подільський, Наддніпрянський, Поліський та Чорноморський регіони.

Наразі розвиток екологічного туризму відбувається в більшій мірі на базі приватного сектору, оскільки місцеві жителі та підприємці мають першочергову зацікавленість у отриманні прибутку та розвитку власного регіону.

Державні органи влади наразі не виявляють належної цікавості до розвитку сфери екологічного туризму. Про це свідчить і припинення ведення звітності з 2014 року по статистичній інформації щодо природно-заповідного фонду: відвідувачі, прибутки, витрати, кількість штатних працівників тощо. Відомо, що згідно ЗУ "Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року" планувалось розширення площі природно-заповідного фонду до 15% загальної території країни у 2020 р., проте наразі маємо лише 6,6%, що вже свідчить про невиконання плану.

Як відомо, маємо також брак кваліфікованих кадрів у туристичній галузі. За результатами проведених досліджень можемо зробити висновки про те, що незважаючи на значне зменшення кількості робочих місць через фінансову кризу в 2008 році та Революцію гідності в 2014 році, кількість випускників за напрямком Туризм значно менша від необхідної. Також багато громадян працездатного в наш час виїжджають на заробітки за кордон через низькі зарплати, високі податки, бюрократію та корупцію в країні.

За даними Всесвітньої організації з подорожей та туризму починаючи з 2008 року значно знизився рівень капітальних інвестицій в сферу туризму України. За розрахунками організації для досягнення попередніх показників знадобиться не одне десятиліття. Це й не дивно, оскільки значна частина державних коштів йде на фінансування Антитерористичної операції на сході, а закордонні інвестори не зацікавлені у вливанні власних коштів в країну, яку в світовій спільноті вважають «гарячою точкою».

Також маємо дещо застарілу законодавчу базу, котра регулює туристичну галузь загалом і немає окремого закону для регулювання екотуризму. В 2016 році було прийнято Стратегію розвитку туризму та курортів на період до 2026 року. В

її рамках щороку створюється план заходів на поточний рік для поступового втілення Стратегії. В 2018 році за напрямом Безпеки вже було створено підрозділ туристичної поліції в Одесі та області, «гарячу лінію» для туристів у Києві та до кінця року планується забезпечити належний стан доріг державного значення.

Український уряд переймає і міжнародний досвід в регулюванні сфери туризму. Для гарантування системи безпеки екотурів в Україні використовують наступні міжнародні акти:

1. Гаазька декларація Міжпарламентської конференції з туризму ООН;
2. Міжнародна Конвенція з охорони культурної спадщини ЮНЕСКО;
3. Хартія Всесвітньої туристичної організації (ЮНВТО);
4. Глобальний етичний кодекс туризму Всесвітньої туристичної організації (ЮНВТО);
5. Урядові угоди та меморандуми;
6. Міжнародні галузеві стандарти, імплементовані в національне законодавство.

Більшість документів ратифіковані ще в 80-90-х роках минулого століття, проте починаючи з 2016 року методом підтвердження було імплементовано 14 галузевих стандартів комітетом ТК 118 «Послуги торгівлі, ресторанного господарства, туризму та виставкові», що функціонує на базі КНТЕУ з кінця 90-х років ХХ століття.

Наразі Кабінет Міністрів України готує проект Закону "Про внесення змін до Закону України "Про туризм" з метою імплементатії Директиви Ради №90/314/ЄЕС від 13 червня 1990 року про організовані туристичні подорожі, відпочинок з повним комплексом послуг та комплексні турне, що є однією з умов Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Отже, маємо ряд наступних проблем, котрі гальмують розвиток екотуризму в Україні та потребують якнайшвидшого вирішення:

- низький рівень екологічної свідомості громадян;
- недостатня зацікавленість держави у розвитку екологічного туризму;

- відсутність взаємодії органів влади з представниками малого та середнього бізнесу галузі;
- застаріла законодавча база;
- брак кваліфікованого персоналу.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ ЕКОЛОГІЧНИХ ПОДороЖЕЙ В ДЕСТИНАЦІЯХ УКРАЇНИ

3.1. Обґрунтування стратегії розвитку системи безпеки екологічного туризму в Україні.

Напрямок екологічного туризму в нашій країні має прекрасні перспективи для подальшого становлення та стрімкого розвитку. Безперечно, в Україні є люди, котрі зацікавлені у створенні екотуристичного продукту та його популяризації в масах. Проте, вони також потребують надання необхідних сприятливих умов, котрі б не гальмували розвиток галузі. Однією з таких умов є безпека зеленого туризму, оскільки її достатній рівень є мінімальною основою, що держава має гарантувати власним та іноземним громадянам.

Для подальшого ефективного розвитку безпеки екологічного туризму в Україні необхідно застосувати ряд наступних дій (табл.3.1):

1. Розробка і застосування соціальних та освітніх заходів для підвищення рівня екологічної свідомості громадян;
2. Покращення рівня інфраструктури в країні;
3. Надання пільгових умов для розвитку малого та середнього бізнесу в туристичній сфері;
4. Впровадження системи суворих покарань за ведення господарської діяльності та використання природних ресурсів у заповідних зонах;
5. Застосування досвіду кращих світових практик та інноваційних технологій;
6. Імплементация всіх наявних світових туристичних стандартів ISO/TC 228.

Екологічна свідомість людини є базовою константою для гарантування її безпеки. Як відомо, ніхто не попідкується про тебе настільки ж добре, як ти сам.

Отже, громадянин, як суб'єкт та учасник екотуристичного процесу, має усвідомлювати всю важливість заходів для гарантування безпеки у подорожі та дотримуватись на практиці необхідних правил і рекомендацій, аби не створювати небезпеки для себе, оточуючих та навколишнього середовища.

Таблиця 3.1

Стратегічні заходи розвитку системи безпеки екологічного туризму в Україні

Назва заходу	Дії в рамках заходу
Розробка і застосування соціальних та освітніх заходів для підвищення рівня екологічної свідомості громадян	<ul style="list-style-type: none"> — дошкільна та шкільна екологічна освіта; — соціальні екороліки на телебаченні та в інтернеті; — реклама в соціальних мережах; — програма для пільгових категорій.
Покращення рівня інфраструктури в країні	<ul style="list-style-type: none"> — покращення якості шляхів автомобільного сполучення; — покращення якості залізничного транспорту; — контроль роботи закладів готельно-ресторанного бізнесу.
Надання пільгових умов для розвитку малого та середнього бізнесу в туристичній сфері	<ul style="list-style-type: none"> — кредитування за пільговими відсотковими ставками; — зниження рівня бюрократизації.
Впровадження системи суворих покарань за ведення господарської діяльності та використання природних ресурсів у заповідних зонах	<ul style="list-style-type: none"> — підвищення рівня штрафів; — сувора кримінальна відповідальність.
Застосування досвіду кращих світових практик та інноваційних технологій	<ul style="list-style-type: none"> — міжнародна співпраця у розробці інновацій; — застосування існуючих технологій світових туристичних лідерів.
Імплементация всіх наявних світових туристичних стандартів ISO/TC 228	<ul style="list-style-type: none"> — повна імплементація опублікованих стандартів; — спостереження за публікацією нових стандартів галузі.

Аби підвищувати рівень екологічної обізнаності населення України та її гостей, слід застосовувати ряд соціальних та освітніх заходів. Оскільки, хороші звички потрібно прививати з дитинства, вже з перших класів школи, а то й із садочку, необхідно впровадити у шкільну програму окремий предмет з теоретичними та практичними заняттями, котрий буде навчати діток, як правильно себе поводити в тих чи інших ситуаціях, оберігати природу, не шкодити собі та оточуючим у подорожі чи просто на прогулянці, розповідати про наявні екологічні проблеми та способи їх вирішення.

Корисними були б соціальні ролики на телебаченні та в інтернеті. Загальними зусиллями режисерів, продюсерів, психологів та маркетологів можна створити ряд актуальних рекламних роликів на екологічну тему, котрі були б цікавими одночасно молоді та більш старшим поколінням. На сьогодні телебаченням та інтернетом користуються, мабуть, усі, а, як відомо, візуальна інформація запам'ятовується набагато краще і довше залишається в пам'яті.

Популярними в наш час є флешмоби та челенджі у соціальних мережах, особливо, коли в них приймає участь або організовує їх певна відома медійна особа. Такі форми екологічної освіти можуть бути досить популярними серед молоді, а, як відомо, молодь – майбутнє країни. У наш час за допомогою соціальних мереж значно популяризовано здоровий спосіб життя, екологічні товари та продукти – те ж саме слід зробити і відносно екологічного туризму та заходів безпеки під час участі в екоподорожі.

Для пільгових категорій населення та неблагонадійних родин можуть проводитись виїзні екотури безкоштовно чи за символічну плату. Для таких заходів, звичайно, потрібно залучати інвесторів та меценатів, котрі зацікавлені у розвитку галузі. Обов'язковою умовою таких турів, звичайно, має бути прослуховування певних лекцій чи виконання певних завдань на благо природи та оточуючого екологічного середовища.

Рівень інфраструктури для України є болючою темою. Поза межами столиці та великих обласних центрів стан її об'єктів багато в чому досі залишається в межах радянської спадщини. У першу чергу слід почати з якості та щільності

автомобільних доріг, котрі є життєво важливими артеріями, що сполучають між собою села, міста, райони, області та держави. Що й казати про районний чи обласний рівень, коли далеко не всі шляхи сполучення державного значення мають належний стан. У минулому році стало відомо, що наша держава запровадила експериментальний проект з ремонту траси Київ-Чоп. 200 км шляху віддали в експлуатацію на 7 років турецькій приватній компанії, котра займається її ремонтом та обслуговуванням. За якістю роботи слідкує інша французька компанія з допомогою камер: вони фіксують порушення в режимі реального часу і за кожне невчасне виправлення системою автоматично накладається значний штраф, що також автоматично списується від загальної суми оплати. Розмір платні в рік сягає близько 5,6 млн. євро, що загалом складе 39 млн. євро за весь період дії проекту. Це дає стимул компанії працювати якісно та запобігає зародженню корупційних схем. Якщо врахувати, що у 2018 році з державного бюджету на ремонт доріг в Україні виділено близько 1,5 млрд. євро, то набагато доцільніше було б віддати всі автошляхи в експлуатацію іноземним підрядникам, і за ті ж самі кошти мати відмінну якість, а не ямковий ремонт, що тримається до весни.

Оновлення потребує і стан залізничних доріг, оскільки такий вид транспорту є дуже популярним серед внутрішніх туристів через свою комфортність, швидкість та доступну вартість. На сьогодні за даними інформаційного агенства «Волинські новини» середній вік пасажирських потягів в Україні становить 40 років.

Важливим елементом екотуристичної інфраструктури також є діяльність закладів готельно-ресторанного бізнесу. Незважаючи навіть на безмежне прагнення до єднання з природою більшість туристів потребує комфортних та безпечних умов для відпочинку та харчування. Державні органи влади мають забезпечити ефективну законодавчу систему, що регулюватиме діяльність підприємств такого типу не лише на папері, а й на практиці. Повинен бути дотриманий ряд технічних, санітарно-гігієнічних, протипожежних, екологічних та естетичних норм та рекомендацій при будівництві та функціонуванні кафе,

ресторанів, готелів, санаторіїв, баз відпочинку тощо. Від цих умов напряду залежить не лише рівень комфорту гостя, але й відсутність загрози його життю та здоров'ю.

Рушійною силою в розвитку туризму та екотуризму на місцях є представники малого та середнього бізнесу. Як правило, це власники та підприємці, що є місцевими мешканцями. Вони, як ніхто, зацікавлені у розвитку власної справи, а, як наслідок, і регіону, в якому проживають. При організації своїх підприємств такі люди можуть економити на дотриманні правил та норм безпеки, аби швидше організувати справу та отримувати більші прибутки. Деякі потенційні підприємці взагалі обирають іншу сферу. Все це є наслідком того, що в Україні значні податкові ставки та досить високий рівень бюрократизації, крім того, туризм та готельно-ресторанна справа є достатньо ризиковими видами бізнесу. Аби поліпшити їх становище, необхідно створити відповідні пільгові умови для розвитку малого та середнього бізнесу в туристичній сфері. Це дозволить власникам зфокусуватись на якості та безпечності послуг, котрі вони надають, замість того, щоб думати, на чому можна більше зекономити, аби не потерпіти фіаско.

Як зазначалось раніше, основним ресурсом екологічного туризму є природно-заповідний фонд країни. Окрім планів на його розширення до європейських стандартів держава також має охороняти і вже наявні території. Ми часто чуємо про незаконну вирубку лісів, видобуток копалин, розорення степів, забруднення водоймищ та повітря тощо. Все це призводить до стихійних лих та природних катастроф: повені, зсуви ґрунтів, буревії, смерчі, постійне зменшення кількості питної води тощо. Дані процеси є життєво небезпечними як для учасників екотуристичного процесу, так і для мешканців країни загалом. Люди бездумно використовують природні ресурси на заповідних територіях задля власного збагачення. Аби запобігти подальшим руйнуванням екосистеми необхідно впровадити систему суворих покарань за ведення господарської діяльності та використання природних ресурсів у заповідних зонах. Це має бути не лише ефективна законодавча база, а й надійна система контролю та перевірок,

що дозволить впровадити її в життя. Настільки надійна, щоб кожен знав, що за порушенням буде слідувати неминуче покарання. Тільки таким чином можливо зберегти та примножити природні ресурси на заповідних територіях.

Для того, щоб іти в ногу з часом та мати ефективні рішення сучасних проблем необхідно застосовувати досвід кращих світових практик та інноваційних технологій. Для напрямку екологічного туризму досить доречним було б впровадження енерго- та ресурсозберігаючих технологій в закладах сфери обслуговування. Це дасть змогу зменшити негативний вплив на навколишнє середовище, підвищити рівень конкурентності підприємств та знизити вартість послуг. Доречним буде використання енергії води, сонця та вітру в залежності від регіону. Також цікавими є підприємства закритого циклу, котрі побудовані з екологічно чистих матеріалів, мають власне господарство та систему утилізації відходів, котра не завдає шкоди населенню, туристам та навколишньому середовищу. Яскравим прикладом є підприємства готельного господарства всесвітньо відомої мережі Інтерконтиненталь. В своїх готелях власники запроваджують систему Green Engage (Екологічна залученість) (рис.3.1).

Рис.3.1.Символіка програми «Екологічна залученість» бренду «Інтерконтиненталь»

Її суть полягає у застосуванні енерго- та ресурсозберігаючих технологій, що дозволяє власникам економити до 25% спожитої енергії, а також несе ідею екологічної свідомості у широкі маси. Готелі застосовують сонячну електроенергію, самостійно переробляють відходи, організовують пасіки, висаджують дерева, встановлюють теплиці на дахах своїх будівель у великих містах тощо.

Оскільки сфера туризму та гостинності не стоїть на місці, постійного розвитку має зазнавати і законодавство, котре регулює їх діяльність.

Технічний комітет ISO 228 постійно розробляє та впроваджує нові стандарти туристичної сфери, котрі відповідають за безпеку екологічного туризму та рекомендовані до застосування Всесвітньою туристською організацією. Наразі існує 27 опублікованих стандартів та ще 13 знаходяться на стадії розробки. В Україні за останні 2 роки було імплементовано 13 із них.

Нині туризм є основним джерелом доходів для багатьох країн, що розвиваються, тому Комітет розробляє актуальні та практичні стандарти, котрі відповідають потребам туристичної сфери та забезпечують її сталий розвиток з урахуванням всіх факторів впливу. Це означає, що прагнучи йти в ногу із сучасними світовими тенденціями Україні також варто адаптувати до свого власного законодавства решту опублікованих стандартів та постійно слідкувати за їх подальшим виданням.

3.2. Імплементация міжнародних стандартів в сфері екотуризму ISO/TC 228 до системи національного законодавства.

Досить важливим аспектом у функціонуванні туристичної галузі, як і будь-якої галузі загалом, є її регулювання з боку органів державної влади. Саме держава визначає стан галузі, взаємодію між її суб'єктами та безпосередньо впливає на рівень розвитку. Державне регулювання відбувається за допомогою законів та підзаконних актів, котрі розробляє та ухвалює головний законодавчий орган - Верховна Рада України.

Проте, держава не завжди може встигати за світовими тенденціями у розвитку туризму. В таких випадках слід прислуховуватись до досвіду країн, котрі є лідерами за розвитком галузі, а також рекомендацій, котрі розробляють авторитетні міжнародні організації, а саме, Міжнародна туристська організація (UNWTO) та Міжнародна організація зі стандартизації (ISO).

Досить високим рівнем авторитету в міжнародній спільноті користується Комітет Міжнародної організації ISO зі споживчої політики. Починаючи з 1995 року Комітет проводить роботу зі стандартизації в сфері туризму. На його основі функціонує підкомітет ISO/TC 228 під назвою Туризм та пов'язані з ним послуги. Комітетом було розроблено 27 стандартів, котрі містять загальні рекомендації до безпеки та розвитку туризму. На стадії розробки наразі знаходяться ще 13.

Починаючи з 2016 року в Україні методом підтвердження було прийнято 13 із 27 існуючих стандартів. Доцільним буде адаптувати в систему національного законодавства решту стандартів, оскільки вони розроблені на основі світового досвіду успішних країн та враховують вплив зовнішніх та внутрішніх факторів на сферу туризму у сучасному світі, тобто створені для максимально ефективного розвитку галузі. Перелік стандартів, що мають бути імплементованими в українське законодавство наведено у табл. 3.2.

Аби визначити актуальність адаптації наведених стандартів згрупуємо їх за напрямками застосування:

1. Пригодницький туризм;
2. Дайвінг;
3. Яхтинг;
4. Спа-послуги.

Пригодницький туризм є одним з різновидів екологічного туризму. Цей його вид передбачає організацію нестандартних турів у екзотичні та екологічно чисті дестинації та може включати в себе фізичні навантаження, незвичайні подорожі та нетрадиційні транспортні засоби.

Пригодницький туризм об'єднує всі подорожі, пов'язані з активними способами пересування та відпочинку на природі, що мають на меті отримання

нових відчуттів, вражень, поліпшення туристом фізичної форми та досягнення спортивних результатів. Разом з тим це найприбутковіший, хоча і дорогий, вид екотуризму.

Таблиця 3.2

Стандарти ISO, що потребують імплементації в українське законодавство

Реквізити стандарту	Назва стандарту
ISO 20611:2018	Пригодницький туризм. Кращі практики для стійкого розвитку. Вимоги та рекомендації.
ISO 11121:2017	Дайвінг для відпочинку. Вимоги до початкових тренувальних програм по дайвінгу з аквалангом.
ISO 13289:2011	Дайвінг для відпочинку. Вимоги до проведення екскурсій з дихальними трубками.
ISO 13293:2012	Дайвінг для відпочинку. Вимоги до програм підготовки для роботи із газозмішувачем.
ISO 13687-1:2017	Туризм та пов'язані з ним послуги. Яхт-гавані. Частина 1. Мінімальні вимоги до гаваней з базовим рівнем обслуговування.
ISO 13687-2:2017	Туризм та пов'язані з ним послуги. Яхт-гавані. Частина 2. Мінімальні вимоги до гаваней з середнім рівнем обслуговування.
ISO 13687-3:2017	Туризм та пов'язані з ним послуги. Яхт-гавані. Частина 3. Мінімальні вимоги до гаваней з високим рівнем обслуговування.
ISO 13970:2011	Дайвінг для відпочинку. Вимоги до підготовки гідів із занурення з дихальними трубками.
ISO 17679:2016	Туризм та пов'язані з ним послуги. Спа-центри. Вимоги до обслуговування.
ISO 20410:2017	Туризм та пов'язані з ним послуги. Найм судна без екіпажу. Мінімальні послуги та вимоги до обладнання.
ISO 24801-2:2014	Дайвінг для активного відпочинку. Вимоги для підготовки аквалангістів. Частина 2: Рівень 2.
ISO 24802-1:2014	Дайвінг для активного відпочинку. Вимоги

	для підготовки інструкторів з підводного плавання. Частина 1: Рівень 1.
ISO 24802-2:2014	Дайвінг для активного відпочинку. Вимоги для підготовки інструкторів з підводного плавання. Частина 2: Рівень 2.

Продовження табл. 3.2

ISO 24803:2017	Дайвінг для відпочинку. Вимоги до дайвінг-провайдерів.
----------------	--

Пригодницький туризм часто називають «важким екотуризмом» у зв'язку з тим, що жага до пригод туристів тут превалює над мотивами охорони природи. [54] Його розвиток допоможе країні отримувати додаткові прибутки, розвивати економіку в регіонах та привернути увагу світової спільноти до туристичних дестинацій України.

Дайвінг є одним із різновидів пригодницького туризму. Хоча в нашій країні немає такого різноманіття підводного світу, як, наприклад, в Червоному морі, проте такий вид активності має місце бути і в Україні. Цікавими для пірнання з аквалангом можуть бути кар'єри, озера та морські простори. Найцікавіші з них наведено у табл.3.3.

Таблиця 3.3

Цікаві місця для дайвінгу в Україні

Назва водойми	Розташування	Глибина	Цікавість
Савровський кар'єр	Дніпропетровська обл.	40 м	Підводний ліс, затоплений екскаватор, вишка
Новомиколаївський кар'єр	Дніпропетровська обл.	33 м	Музей затоплених автомобілів
Олександрівський кар'єр	Миколаївська обл.	55 м	Затонулі дерева, кам'яні пейзажі
Одеський залив	м.Одеса		Затонулі кораблі часів Другої Світової
Соколівський кар'єр	Житомирська обл.	104 м	Підвісна спіральна гранітна дорога, затонулі дерева, автомобілі, арматура
Базальтовий кар'єр	Рівненська обл.	-	Базальтові стовби, Острів кохання

Озеро Задорожнє	Львівська обл.	46 м	Підводний автопарк
Шацькі озера	Волинська обл.	58,5 м	Багата кар'єрна флора та фауна

Незважаючи на те, що дайвінг в Україні поки не набув великої популярності, цей вид активності також потребує чіткого регулювання з боку органів державної влади. Наразі існує достатня кількість шкіл та дайвінг-клубів, котрі навчають всіх охочих підводному плаванню, проте, більшість із них працюють нелегально, що становить загрозу для безпеки життя та здоров'я туристів, а також навколишнього середовища. Такі організації в обов'язковому порядку повинні мати встановлені на державному рівні стандарти роботи та регулюватись чинним законодавством. Оскільки пригодницький туризм, та дайвінг зокрема, є ризиковим різновидом екологічного туризму, він потребує підвищеної уваги до організації заходів гарантування безпеки. З цією метою мають бути імплементовані європейські стандарти, що є гарантом якості.

Яхтинг є досить дорогим видом відпочинку. Далеко не кожен пересічний українець може дозволити собі не лише придбати, але й орендувати такий вид транспорту. Мабуть для кожного яхта є одним із символів розкішного життя. Переважна кількість яхт-клубів України, зважаючи на особливості розташування найбільших водних артерій країни, зосереджена у Київській, Одеській та Миколаївській областях. Зважаючи на свою дороговизну цей вид активності є досить прибутковим, тому також потребує контролю якості та безпеки з боку держави.

Проте, у 2016 році інтернет-журнал NB-Style опублікував цікаву статтю в блозі співвласника яхт-клубу Fleet5(рис.3.2) та капітана з багаторічним стажем Андрія Іванова.

Рис.3.2. Емблема українського яхт-клубу Fleet5

Автор розповідає про те, що останніми роками яхтингом в Україні та у всьому світі все більше цікавиться і середній клас. Він наводить приклад того, що тижнева подорож до Греції на яхті в компанії 6-8 чоловік може коштувати близько 1350 доларів з кожного із урахуванням всіх витрат: оренда судна, послуги шкіпера, витрати на стоянки, паливо та харчування. Враховуючи вартість перельоту з України до Греції та тижневе проживання в готелі за системою «все включено» виходить приблизно така ж сума коштів [55], що доводить доступність даного виду відпочинку. У такому випадку досить доречною буде адаптація в українське законодавство європейських стандартів безпеки та якості, що слугуватиме основою, аби в подальшому успішно розвивати та популяризувати в нашій країні такий вид туризму, як подорожі на яхті.

Що стосується спа-послуг, вони допомагають підтримувати здоров'я, красу та просто зняти напругу після важкого робочого дня чи тривалої подорожі. Для готелів наявність та якість додаткових спа-послуг є одним із індикаторів сервісу та рівня закладу. Щодня в б'юті-індустрії з'являються все нові й нові види процедур, але кожна з них може не лише принести користь пацієнту, а й завдати непоправної шкоди життю чи здоров'ю при її неправильному наданні персоналом закладу. Саме тому в наше законодавство необхідно ввести стандарти, котрі б регулювали вимоги до безпеки та якості надання спа-послуг населенню.

Доцільною буде адаптація стандартів ISO/TC 228 методом підтвердження, як і у попередніх випадках. Це один із найпростіших методів прийняття, що не потребує перекладу та передруку міжнародного національного документу. У

такому разі, технічний комітет(ТК), до сфери діяльності якого входить об'єкт стандартизації, виконує наступні дії:

- опрацьовує текст міжнародного національного документу із застосуванням словників та спеціальної довідкової літератури;
- проводить змістове аналізування тексту документу;
- аналізує чинні національні документи задля розроблення пропозицій щодо скасування відповідних національних документів або внесення змін до них.

Опрацювання та змістове аналізування тексту проводять з метою встановлення можливості його застосування користувачами без перекладу мовою оригіналу та ймовірності уникнення неоднозначного тлумачення його положень. [56] Проте, для запобігання такого роду непорозумінням, текст міжнародних стандартів з туризму все ж варто перекласти на українську мову.

3.3. Оцінка ефективності заходів з удосконалення системи безпеки екологічних подорожей.

Удосконалення системи безпеки екологічних подорожей є досить важливим питанням національного рівня, тому перш, ніж застосовувати певні заходи, необхідно оцінити їх ймовірну результативність.

Згадаємо перелік запропонованих дій, аби проаналізувати ефективність кожної:

1. Розробка і застосування соціальних та освітніх заходів для підвищення рівня екологічної свідомості громадян;
2. Покращення рівня інфраструктури в країні;
3. Надання пільгових умов для розвитку малого та середнього бізнесу в туристичній сфері;
4. Впровадження системи суворих покарань за ведення господарської діяльності та використання природних ресурсів у заповідних зонах;

5. Застосування досвіду кращих світових практик та інноваційних технологій;
6. Імплементация всіх наявних світових туристичних стандартів ISO/TC 228.

Підвищення екологічної свідомості населення необхідно починати з раннього дитячого віку. Психологами доведено, що діти краще запам'ятовують інформацію у віці з 2 до 12 років. Пояснюється це тим, що пам'ять людини тісно пов'язана з мовою. Оскільки до 2 років мовлення дитини ще не досить розвинене, вона не здатна на довго фіксувати дані в пам'яті. Починаючи з віку 12 років діти запам'ятовують інформацію за тим же принципом, що й дорослі.

У період відвідування дитячого садка та початкової школи досвідчені вихователі та вчителі також мають безпосередній вплив на формування поведінки та особистості дитини. Напротязі всього періоду навчання вони закладають у нашу підсвідомість вміння, навички та інформацію, котрі в майбутньому впливають на процес прийняття рішень вже дорослих сформованих особистостей. Це свідчить про результативність початку процесу екологічної освіти з дошкільного та шкільного віку. Напевно, це займе не одне десятиріччя, але, у такому випадку, хороші звички будуть закладені вже у підсвідомості нашої нації.

Що стосується екологічної освіти молоді та старшого покоління, мабуть кожен хоч раз в житті чув про ефективність відеореклами. Людський мозок побудований таким чином, що, безперечно, нам краще запам'ятовується візуальна інформація. Світова статистика показує, що телебачення є одним із найефективніших джерел реклами. Саме тому на нього в усьому світі витрачається ледве доля рекламного бюджету (табл.3.4).

Таблиця 3.4

Розподіл світового рекламного бюджету за видами медіа у 2018 році

Вид реклами	Відсоток витрат рекламного бюджету, %
Телебачення	34,1
Настільний інтернет	19,0
Мобільний інтернет	18,7

Газети	9,9
Радіо	6,6
Зовнішня реклама	6,0
Журнали	5,0
Кінотеатри	0,7

Це пояснюється тим, що в наш час важко знайти сім'ю, котра б не мала телевізора, отже, реклама на ТБ має одне з найбільших охоплень цільової аудиторії.

Також досить популярною наразі є реклама в інтернеті. Вона набуває поширення переважно серед молоді, котра, як відомо, щодня користується соціальними мережами(табл.3.5) та різними пошуковими системами. На відміну від ТБ-реклами, котра потребує значних капіталовкладень, просування в соціальних мережах може бути досить дешевим, і, навіть, безкоштовним. За минулий рік соціальними мережами скористались 22,61 млн. українців, а це, приблизно, половина населення країни. Достатньо створити власний аккаунт, додати в друзі велику кількість людей, і мати хоч трішки фантазії, аби опублікувати цікавий пост з яскравим фото чи картинкою. Безперечними перевагами є доступність та низька собівартість.

Таблиця 3.5

Рейтинг відвідуваності соціальних мереж в Україні у 2017 році

Назва соціальної мережі	Відсоток відвідуваності, %	Кількість відвідувачів, млн. чол.
Facebook	45	10,1
Вконтакті	30	6,7
Instagram	11	2,5
Twitter	7	1,6
Однокласники	5	1,1
Linkedin	2	0,61

Дієвим є залучення до екологічних проєктів у соціальних мережах відомих медійних осіб, у котрих є до цього зацікавленість і бажання допомогти. Популярні люди вже мають досить велику кількість підписників та друзів у своїх профілях, крім того, багато хто прагне наслідувати своїх кумирів або й зустрітися з ними

особисто. Саме тому в такий спосіб зручно організовувати різного роду екологічні зустрічі, челенджі та флешмоби. Багато відомих виробників вдаються до таких хитрощів, як участь зірок в рекламі їх продукції, після чого продажі збільшуються в середньому на 20%.

Що стосується благодійних соціальних проектів з підвищення екологічної свідомості, то ними, в першу чергу, повинна опікуватись держава та благодійні організації. Такі проекти допоможуть малозабезпеченим та обездоленим людям відчувати себе потрібними, корисними та задіяними у процес. Можна навіть сказати, що це маніпулювання їх емоціями, але з благими намірами. Якщо людина почуває себе корисною, то їй надалі матиме бажання виконувати соціальну роботу, до якої її залучають.

Рівень інфраструктури у всі часи залишався важливим фактором, адже від його стану, в першу чергу, залежить імідж та благополуччя країни, безпека громадян та іноземних гостей. Дуже важливим є стан автомобільних доріг, адже їх щільність, протяжність та якість покриття формують імідж країни, впливають на транспортну систему та рівень безпеки пасажирів. В Україні щільність автомобільних шляхів сполучення є однією з найнижчих у порівнянні з іншими цивілізованими країнами світу, а особливо, лідерами туризму(табл.3.6). Проте, перш ніж збільшувати щільність магістралей, необхідно попіклуватися про якість вже наявного дорожнього покриття, про яке в нашій країні вже давно складають анекдоти та байки.

Таблиця 3.6

Стан автомобільних шляхів сполучення в Україні та світі

Назва країни	Щільність доріг, км на 100 кв. км площі	Протяжність доріг, млн. км
Франція	192	1,0
Німеччина	180	0,65
Великобританія	172	0,4
Іспанія	132	0,68
Італія	98	0,3
США	67	6,5
Туреччина	49	0,39

Китай	43	4,1
Україна	28	0,17
Росія	7,5	1,3

Оскільки ремонт доріг ресурсами державних організацій не приносить потрібного результату, його принесе співпраця з приватними іноземними компаніями, котрі мають хорошу репутацію та новітнє технологічне обладнання в своєму арсеналі.

На 2019 рік уряд України заклав 47 млрд. грн. з бюджету на ремонт автомобільних доріг. Для прикладу, ціна турецької компанії підрядника за обслуговування 100 км доріг у рік становить 2,8 млн. євро, тобто, близько 89,6 млн. грн.. Методом простих математичних розрахунків можемо визначити, що за кошти, закладені в бюджеті на наступний рік, дана компанія могла б відремонтувати 52 455,4 км доріг. Таким чином, всі 169 694 км шляху буде якісно відремонтовано всього за 3-3,5 роки, і надалі просто підтримуватиметься в належному стані. Слід зауважити, що Туреччина займає 30 місце у рейтингу автомобільних шляхів світу, на відміну від 130 місця України.

Також оновлення та модернізації потребує українська залізниця. Більшість локомотивів наразі стають небезпечними, оскільки їх термін експлуатації становить в середньому 40 років. На модернізацію одного потяга потрібно близько 40 млн. грн., проте, це дозволить скоротити споживання палива на 20-30% та витрати на паливно-мастильні матеріали на 2,2 млн. грн. в рік. Також перші 5 років оновлений потяг потребує менше коштів на ремонт, приблизно на 700 тис. грн. в рік. Таким чином ресурси, витрачені на модернізацію, повністю окупляться за 6 років роботи локомотива та надалі приносять значну економію. Разом з тим варто згадати про рівень безпеки пасажирів, який значно зросте після оновлення рухомого складу залізниці.

Суворого контролю потребує діяльність підприємств готельно-ресторанного господарства та відпочинку. Досить часто в новинах розповідають про нещасні випадки, котрі пов'язані із недотриманням умов та технік безпеки в закладах даного типу. В гонитві за високими прибутками не кожен власник розуміє необхідність таких заходів. Саме тому створення жорсткої системи контролю

підвищить рівень безпеки та запобігне загрозам життю та здоров'ю туристів та відпочиваючих.

Рушійною силою в розвитку туризму України є представники малого та середнього бізнесу, що функціонують в даній сфері. Підприємство локальних масштабів має змогу якісніше оцінити потенційного споживача та ринок збуту, оскільки краще розуміється на їх особливостях та специфіці. Зазвичай представниками такого виду підприємництва є місцеві жителі, котрі вирішують організувати власну справу, на якій добре знаються. Вони можуть залучати до власного бізнесу жителів населеного пункту, як працівників, та наповнювати місцевий бюджет за рахунок сплати податків, тим самим піднімаючи рівень економіки регіону та країни загалом. Разом з ростом економіки покращується рівень життя та запроваджуються нові заходи безпеки. Однак, такому виду бізнесу в Україні, зазвичай, важко втриматись на плаву та боротися з конкуренцією. Створення відповідної дієвої програми підтримки малого та середнього бізнесу за принципом розвинених країн (табл.3.7) буде стимулювати розвиток існуючих та створення нових підприємств даного типу. До речі, в Україні частка малого та середнього бізнесу у ВВП становить всього 5%, на відміну від 50% в більшості європейських країн.

Таблиця 3.7

Кредитування малого та середнього бізнесу у розвинених країнах та Україні

Назва країни	Відсоток, під який надається кредит, %	Максимальний розмір державного кредиту на бізнес, тис. євро
Японія	0,1	Безмежно
США	2,75	1 790
Канада	2	223
Британія	2	286
Україна	19,4	-

Також підприємства малого та середнього бізнесу в процесі свого розвитку здатні трансформуватись у великі компанії та транснаціональні корпорації. Як

відомо з історії, розвиток всіх відомих наразі ТНК починався зі створення невеликих організацій та з часом зазнавав якісних та кількісних трансформацій.

Якщо малий та середній бізнес розвиває економіку країни, то великий бізнес вносить стабільність в її стан. Також крупні підприємства створюють власний позитивний імідж, слідкуючи за якістю та безпекою свого продукту, тим самим покращуючи імідж країни, в якій розвиваються. Насамперед, це стосується і безпеки екологічного туризму, оскільки, відома компанія, що надає туристичні послуги, буде прискіпливіше слідкувати за збереженням здоров'я та життя своїх туристів.

Для безпеки екологічного туризму та стану екології в країні в цілому важливими є дії щодо заборони господарської діяльності на заповідних територіях. Загалом, в Україні існує законодавство, котре забороняє розорення степів, вирубку пралісів, забруднення водойм та повітря, проте, діє воно досить неефективно через відсутність жорсткої системи контролю та незначні покарання. За діяльність із забруднення та руйнування навколишнього середовища в Україні накладаються штрафи у розмірі кількох тисяч гривень, в той час, коли у розвинених країнах їх розмір вимірюється мільйонами доларів.

Так, одна з найбільших американських вугільних компаній – Massey Energy Company – була оштрафована на 20 млн. доларів за викид шкідливих речовин у місцеві річки. А компанію Dystar Dyestuff із китайського міста Нанкіна оштрафували на 2,9 млн. доларів за скидання у водойми 2700 тонн кислоти. [57]

Аби довести абсурдність реальних покарань за такі дії у нашій державі, розглянемо наступний приклад із реального життя: з 1 січня 2017 року по 13 березня 2018 року органів поліції у Тернопільській області зареєстрували 61 кримінальне провадження за фактом незаконної рубки лісу, з яких тільки шість направлені в суд. Суди ж у таких випадках враховують ряд пом'якшуючих обставин і застосовують до порушника нижню межу штрафу — 300 неоподаткованих мінімумів, що становить сьогодні 5100 грн. Наразі в країнах Східної Європи, куди відбувається експорт незаконної деревини, пиловник дуба коштує 55-70 євро за кубометр, а бук цінується ще дорожче — 200-400 євро. [58]

Порівняно з прибутками, котрі зловмисники можуть отримати у разі реалізації сировини за кордон, накладена сума штрафу здається просто смішною.

Натомість, такого роду злочинні дії псуують екосистему країни, призводять до винищення рідкісних видів тварин та рослин, завдають непоправної шкоди навколишньому середовищу, що в подальшому призводить до стихійних лих та екологічних катастроф. Тобто, все це несе пряму загрозу життю та здоров'ю не лише екотуристів, а й населенню всієї країни загалом.

Не варто відмовлятися і від світових інноваційних практик. Перейняття такого досвіду дозволить покращити стан навколишнього середовища в країні та підвищити рівень безпеки для громадян України та туристів.

Важливою складовою формування якісного та безпечного туристичного та екотуристичного продукту є багаж знань, котрий постійно накопичується при застосуванні нових практик та введенні в експлуатацію нових технологій. Стійкий розвиток та зростання екологічного туризму та підтримка належного рівня системи його безпеки можливі завдяки постійному введенню інновацій. Особливо це актуально при виявленні нових загроз або для більш ефективного вирішення вже існуючих проблем з підтримки безпеки екотуризму. Як відомо, в наш час інформаційних технологій конкурентну боротьбу виграє той, хто володіє інформацією та постійно розвиває і покращує свій продукт, а розвиток насамперед означає оновлення, тобто впровадження інновацій.

Нагальність та необхідність впровадження європейської системи стандартизації в галузі екологічного туризму було розглянуто у попередньому пункті, тому, напевне, слід лише ще раз зауважити, що складено її на основі багаторічного досвіду лідерів світового туризму. Саме тому імплементація стандартів ISO/TC 228 в українське законодавство є досить актуальною, якщо ми хочемо надалі успішно розвивати екотуризм в нашій країні.

Висновки до розділу 3.

Екологічний туризм в Україні має безліч ресурсів для подальшого стійкого розвитку. При розумному використанні нашого потенціалу ми маємо всі шанси стати одними з кращих представників галузі. Проте, для ефективної роботи необхідно створити сприятливі умови, що не лише не завдаватимуть перешкод, а й сприятимуть функціонуванню екотуризму в країні. Для покращення ситуації слід вжити ряд наступних заходів:

1. Розробка і застосування соціальних та освітніх заходів для підвищення рівня екологічної свідомості громадян;
2. Покращення рівня інфраструктури в країні;
3. Надання пільгових умов для розвитку малого та середнього бізнесу в туристичній сфері;
4. Впровадження системи суворих покарань за ведення господарської діяльності та використання природних ресурсів у заповідних зонах;
5. Застосування досвіду кращих світових практик та інноваційних технологій;
6. Імплементация всіх наявних світових туристичних стандартів ISO/TC 228.

Вони дозволять Україні підвищити власний імідж серед представників світової спільноти та сформувати необхідні умови для розвитку та процвітання зеленого туризму, а також підтримати та покращити достатній рівень безпеки для споживачів.

Аби застосовувані дії не були марними і приносили бажаний ефект, у першу чергу необхідно посилювати та розвивати екологічну свідомість населення. Починати слід вже з раннього віку, аби хороші звички міцно закарбувались у свідомості громадян. В такому випадку кожен візьме собі за правило піклуватись про власну безпеку, оточуючих його людей та навколишнього середовища. Також бажаний ефект екоосвіти принесе реклама на телебаченні та в інтернеті, оскільки цими джерелами інформації ми користуємось найчастіше.

Покращення потребує рівень інфраструктури в країні, адже, по-перше, він формує імідж держави, а, по-друге, її низький рівень може становити загрозу життю та здоров'ю людей. Значний внесок у розвиток системи безпеки зробить якісний ремонт автомобільних шляхів сполучення за допомогою іноземних компаній, оновлення залізниці та суворий контроль за дотриманням техніки безпеки при будівництві та роботі закладів готельного та ресторанного господарства.

Державна допомога у розвитку необхідна і сектору малого та середнього бізнесу в туризмі. Такий вид підприємництва здатен розвивати економіку країни, створювати нові робочі місця та, як наслідок, піклуватись про безпеку власних споживачів та навколишнього середовища, в якому він функціонує. Також із часом відбувається трансформація у великі компанії, котрі, підтримуючий власний імідж, турбуються про безпеку в галузі.

З іншого боку, агресивна господарська діяльність на заповідних територіях потребує жорсткого регулювання та ефективної системи контролю і покарань. В іншому випадку, природний потенціал України буде знижуватись із кожним роком, приносячи лише одноразовий прибуток з кожного винищеного сантиметру недобросовісним підприємцям. Посилення адміністративної та кримінальної відповідальності в разі зменшить заподіяння шкоди навколишньому середовищу, що наразі призводить до нових небезпек та природних лих, котрі несуть загрозу для учасників екологічного туризму.

Загалом, аби стати кращими – потрібно рівнятись на кращих. Саме тому слід застосовувати передові світові практики, слідкувати за інноваційними технологіями в галузі екології та туризму та оновленням рекомендацій щодо стандартизації туристичної галузі. Гарантувати безпеку екологічного туризму можна лише в тому випадку, коли методи та рівень її підтримки постійно оновлюються та застосовуються нові технології, що здатні запобігти новим загрозам та ефективно вирішити вже існуючі.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

В наш час екологічний туризм є відносно новим напрямком, який стрімко розвивається та поступово набуває популярності у всьому світі. Існує багато визначень екотуризму, котрі формувались незалежно один від одного теоретиками та практиками із різних країн, що свідчить про зацікавленість ним повсемісно.

У процесі свого розвитку цей вид туризму був історично поділений на багато категорій в залежності від видів активностей, котрі застосовуються в них у процесі споживання туристичної послуги. Українська асоціація активного та екологічного туризму виділяє такі види:

- апітуризм;
- бьордвотчінг;
- етнокультурний туризм;
- промисловий туризм;
- археологічний туризм;
- науковий туризм;
- геотуризм;
- фототуризм;
- винний туризм;
- етнокультуриний туризм тощо.

Разом із розвитком даного туристичного напрямку з'являлись і нові види загроз, котрі можуть чатувати неуважних екотуристів у найнеочікуваніших місцях чи ситуаціях. Це призвело до необхідності формування відповідної системи безпеки, котра могла б гарантувати належний рівень розвитку та зберегти здоров'я і життя туристу. У світі існує відповідний рейтинг безпечності країн, котрий складає компанія International SOS і Control Risks. Складається він з урахуванням рівня злочинності і тероризму, військових конфліктів та рівня безпеки людей у період перебування в країні. В минулому році Україна посіла в

ньому 127 місце із 136 можливих у зв'язку зі збройним конфліктом на нашій території.

На міжнародному рівні розробкою такої системи займається Всесвітня туристська організація (ЮНВТО), до складу якої входять представники більшості країн світу. Вони гуртом розробляють рекомендації та стандарти щодо постійного поліпшення розвитку туризму в кожній країні. У світі постійно збираються виставки, симпозиуми, конференції, що присвячені як екологічному туризму зокрема, так і туризму в цілому. Як правило, їх результатами є нові відкриття, вдосконалення та впровадження у сфері туристичного бізнесу.

Україна має чудовий ресурсний потенціал, аби за дотримання всіх рекомендацій та застосування власних ідей для покращення вийти в лідери екологічного туризму на світовій арені. В нашій країні даний напрям набуває розвитку, проте, не достатньо швидкими темпами. Починаючи з 2014 року ми не маємо можливості прослідкувати зміну відвідуваності та стану об'єктів природно-заповідного фонду, оскільки припинилось ведення відповідної статистики на державному рівні. Кабінет Міністрів прогнозує високі відсотки заповідності, розробляючи Стратегію розвитку туризму та курортів на період до 2026 року, проводячи аналогію з європейськими країнами, проте, до позначки в 10-15 % нам потрібно йти ще довго.

Натомість з кожним роком набуває популярності сільський зелений туризм, розвитку якого сприяє історично обумовлена велика кількість сіл та селищ на території країни, оскільки ми маємо досить сильний аграрний сектор. Найпопулярнішим та найрозвиненішим такий вид туризму є в Карпатському регіоні, де йому сприяє багата культурна спадщина, колорит місцевого населення та неймовірної краси природні багатства.

Державне регулювання екотуризму в Україні відбувається на основі відповідних законів та підзаконних актів, але їх зміст є недостатнім та у більшості застарілим. Окрім внутрішньої законодавчої бази маємо частину нещодавно імплементованих стандартів ISO/TC 228 та раніше впроваджених міжнародних актів, розроблених ЮНВТО, котрі також покликані підтримувати належний

рівень екотуристичної безпеки. Але її стан зараз є далеким від ідеалу, наразі є низка таких недоліків, над котрими потрібно постійно працювати:

- низький рівень екологічної свідомості громадян;
- недостатня зацікавленість держави у розвитку екологічного туризму;
- відсутність взаємодії органів влади з представниками малого та середнього бізнесу галузі;
- застаріла законодавча база;
- брак кваліфікованого персоналу.

Наразі Кабінет Міністрів України готує проект Закону "Про внесення змін до Закону України "Про туризм" з метою імплементації Директиви Ради №90/314/ЄЕС від 13 червня 1990 року про організовані туристичні подорожі, відпочинок з повним комплексом послуг та комплексні турне, що є однією з умов Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

В сучасному світі належний рівень системи безпеки екологічного туризму є важливим фактором, що свідчить про ступінь розвитку галузі. Оскільки інстинкт самозбереження у людини є одним із найсильніших, кожен свідомий турист обирає для своєї подорожі країну, в якій він почуватиметься безпечно та захищено. Саме тому для усунення недоліків необхідно застосувати ряд наступних заходів, котрі допоможуть більш якісно гарантувати безпеку для екотуристів та підтримати туристичний рейтинг нашої країни серед представників світової спільноти:

1. Розробка і застосування соціальних та освітніх заходів для підвищення рівня екологічної свідомості громадян: починати даний захід потрібно з дошкільної та шкільної освіти, аби гарні звички починали формуватися з дитинства, також ефективною є реклама на телебаченні і в соціальних мережах, котрими, за статистикою, користується половина населення України;
2. Покращення рівня інфраструктури в країні: вигідною пропозицією є співпраця з іноземними компаніями по ремонту автомобільних шляхів, котрі за 3,5 роки здатні якісно відремонтувати всі автошляхи України,

також необхідно оновити рухомий склад залізниці та посилити контроль безпеки при експлуатації та будівництві закладів готельно-ресторанного господарства;

3. Надання пільгових умов для розвитку малого та середнього бізнесу в туристичній сфері: цей вид бізнесу покращить стан економіки, сприяє розвитку регіонів та, як наслідок, призведе до підтримки та покращення рівня екологічної безпеки;
4. Впровадження системи суворих покарань за ведення господарської діяльності та використання природних ресурсів у заповідних зонах: потрібно посилити адміністративну та кримінальну відповідальність за винищення заповідних територій аби припинити чи хоча б знизити рівень їх розорення;
5. Застосування досвіду кращих світових практик та інноваційних технологій: зазвичай розвиток базується на впровадженні інновацій, тому, аби стан екологічного туризму та рівень його безпеки постійно покращувався, необхідно запозичувати позитивний досвід світових лідерів у сфері;
6. Імплементация всіх наявних світових туристичних стандартів ISO/TC 228: частина міжнародних стандартів, що наразі залишаються не впровадженими в українське законодавство, сприяє розвитку та покращенню рівня безпеки таких видів екотуризму, як дайвінг, пригодницький туризм, яхтинг, а також підвищенню якості та безпечності спа-послуг, котрі в наш час є у багатьох готелях.

Запропонований комплекс дій здатен позитивно вплинути на стан системи безпеки екологічного туризму в Україні та вивести нашу країну на якісно новий рівень на туристичному ринку у процесі розвитку. Також більшість із даних заходів є економічно вигідними, тому ведуть до економії державного бюджету або до більш ефективного використання вже виділених коштів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні. Навчальний посібник. - Чернівці: Книги-XXI, 2003. - 300 с.
2. Kovari I. Safety and Security in the Age of Global Tourism / I. Kovari, K. Zimanyi // Applied Studies in Agribusiness and Commerce. - Budapest, 2011. - №3-4. - Vol.5. - P.59-61.
3. Корж Н.В. Формування системи економічної безпеки індустрії туризму як складової стійкого розвитку туризму в Україні / Н.В. Корж, О.В. Заноско // Економіка. Управління. Інновації. - 2011. - №2 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://tourlib.net/statti_ukr/korz.htm.
4. Мичурин С.Б. Безопасность в туризме: методологический и пространственный аспекты: автореф. дисс... канд. геогр. наук / С.Б. Мичурин. - Пермь: Перм. гос. нац. исслед. ун-т., 2012. - 22 с.
5. Mansfeld Y. Tourism, Security and Safety. From Theory to Practice / Y. Mansfeld, A. Pizam. - Routledge, 2005. - 376 p.
6. Школа І.М., Ореховська Т.М., Корольчук О.П., Кифяк В.Ф., Бутирська І.В., Бурдяк О.М., Гут Л.В., Рошило В.І., Полянко В.В., Козменко В.М., Гомба Л.А., Василенко Л.П., Виклюк Я.І., Ляхов С.Д., Севрюкова М.В.. Розвиток туристичного бізнесу регіону: Монографія / За ред. доктора економічних наук, професора Школи І. М. – Чернівці: Книги – XXI, 2007. – 327 с.
7. Вишневецький В.І. Екологічний туризм. Навч. посібник. — К.: Інтерпрес ЛТД, 2015. — 140 с.
8. Дмитрук О.Ю. Екологічний туризм: сучасні концепції менеджменту і маркетингу. Навчальний посібник. - К.: Альтерпрес, 2004. - 192 с.
9. Українська асоціація активного та екологічного туризму. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://uaeta.org/ua/tourism/17>

10. Пендерецький О. В. Промисловий туризм в Україні: стан, перспективи розвитку / О. В. Пендерецький // Український географічний журнал. – 2010. – № 3. – С. 48 – 51.
11. Мій край – Вінниччина. Еко і сільський туризм : точки перетину. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://mykrai.wordpress.com/eko-i-sil'skyi-turizm-tochki-peretynu/>
12. Бабкін О.В. Спеціальні види туризму. Ростов-на-Дону: Фенікс, 2008. - 252 с.
13. Кіптенко В. К. Менеджмент туризму : підручник / В. К. Кіптенко. -К. : Знання, 2010. - 502 с.
14. Храбовченко В.В. Екологічний туризм. Навчально-методичний посібник. - М: Фінанси і статистика, 2003. - 208 с.
15. Мальська М.П., Худо В.В. Туристичний бізнес: теорія та практика. Підручник. - 2-ге вид. перероб. та доп. - К.: Центр учбової літератури, 2012. - 368 с.
16. Новини України та світу – 112.ua. Суспільство. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://ua.112.ua/suspilstvo/pozhezha-v-dytiachomu-tabori-viktoriiia-v-odesi-shcho-stalosiia-i-koho-mozhut-pokaraty-411781.html>
17. Телеканал новини «24». Пожежа в Кемерово у ТЦ "Зимова вишня": причини, жертви та факти трагедії. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : https://24tv.ua/pozhezha_kemerovo_2018_prichini_pozhezhi_zhertvi_fakti_tragediyi_v_kemerovo_n943623
18. Закон України «Про туризм» від 15.09.1995 №324/95-ВР. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/324/95-vr>
19. Маринин М.М. Туристские формальности и безопасность в туризме. — М.: Финансы и статистика, 2002. — 144 с.
20. Казаков Н.Л., Якубовская Н.Л. Безопасность жизнедеятельности. Обеспечение безопасности в туризме. М.: Академия, 2011. 240 с.

21. Організація туризму [Текст] : підручник / Л. М. Алексеєнко, Т. І. Божук, В. Я. Брич [та ін.] ; за заг. ред. В. Я. Брича. - Тернопіль : ТНЕУ, 2017. - 448 с.
22. Новини «Espresso.tv». В Ізраїлі 3 людей загинуло в сутичках палестинців з поліцією. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : https://espresso.tv/news/2017/07/21/v_izrayili_3_lyudey_zagynuly_u_sutyckakh_h_palestynciv_z_policiiyeu
23. Савченко І. А. Вплив тероризму та військових дій на міжнародний туризм / І. А. Савченко // Актуальні проблеми країнознавчої науки : матеріали II Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конференції (м. Луцьк, 14–15 травня 2015 р.) / за ред. В. Й. Лажніка. – Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – С. 123-127.
24. Rate – перша рейтингова система. Глобальний індекс тероризму – 2015. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.rate1.com.ua/ua/politika/partiji-ta-bloki/3398/>
25. Мальська, М. П. Міжнародний туризм і сфера послуг [Текст] : підручник / М. П. Мальська, Н. В. Антонюк, Н. В. Ганич. - К. : Знання, 2008.
26. UNWTO – World Tourism Organization. [Електронний ресурс]. - Режим доступу :
27. <http://www2.unwto.org/ru>
28. International SOS. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://www.internationalsos.com/>
29. Українські медійні системи «Главком». Сільський зелений туризм стає популярним в Україні. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://glavcom.ua/news/silskiy-zeleniy-turizm-staje-populyarnim-v-ukrajini-ekspert-420458.html>
30. Урядовий портал. Новини. Мінагрополітики : У 2016 році розпочато створення 6 агро-рекреаційних кластерів. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/249644829>
31. ГО «Спілка сільського зеленого туризму України». [Електронний ресурс]. - Режим доступу : https://www.greentour.com.ua/posluga/programm_kategory

32. Зелений туризм. Банк даних сільського туризму в Україні. Знак «Зелена садиба». [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://ruraltourism.com.ua/?a=viewmaterial&id=2>
33. Національна доповідь про стан формування національної екологічної мережі України на 2006-2010 рр. – Херсон: Грінь Д.С. ,2012 р. – 200 с
34. Міністерство екології та природних ресурсів України. Конвенція про біологічне різноманіття. П'ятий національний звіт України. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://docplayer.net/62707335-Ministerstvo-ekologiyi-ta-prirodnih-resursiv-ukrayini-konvenciya-pro-biologichne-riznomanittya-p-yatyi-nacionalniy-zvit-ukrayini.html>
35. Природно-заповідний фонд України. Міністерство екології та природних ресурсів України. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://pzf.menr.gov.ua/пзф-україни/території-та-об'єкти-пзф-україни.html>
36. Журнал «Інвестиції : практика та досвід». Аналіз стану природно-заповідного фонду України та Львівської області. Л.В.Касперевич. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.investplan.com.ua/pdf/9_2017/17.pdf
37. Чкан А.С. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету. - Економічні науки. - 2012. - №2(18), Том 3. - С.276-290.
38. Екологічний туризм : навч. посіб. / Г. О. Сорокіна ; Держ. закл. „Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка”. – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. – 206 с.
39. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/>
40. Положення про департамент туризму та курортів: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 22.07.2016 р. № 1202 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/%20Documents/List?lang=uk-UA&id=f986105f-102a-47f7-b5f0-fefebb9c20a3&tag=PolozhenniaProUpravlinnia>

41. Журнал «Економічний вісник Донбасу». Державне регулювання ринку туристичних послуг України. А.Є.Сірик. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.evd-journal.org/download/2017/2\(48\)/pdf/11-Siryk.pdf](http://www.evd-journal.org/download/2017/2(48)/pdf/11-Siryk.pdf)
42. Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року: Розпорядження КМУ від 16.03.2017 р. № 168-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%>
43. Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки розвитку туризму, створення умов безпеки туристів, розбудови туристичної інфраструктури міжнародних транспортних коридорів та магістралей в Україні: Постанова КМУ від 16.03.2017 р. № 183 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/183-2017-%D0%BF>
44. План заходів з реалізації Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року у 2018 році: Наказ КМУ від 28.12.2017 р. № 1902 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=aae61b8a-7059-4830-8e7d-3196a16d375f&title=NakazMinekonomrozvritkuVid28-12-2017-1902-proZatverdzhenniaPlanuZakhodivZRealizatsiiStrategiiRozvitkuTurizmuTaKurortivNaPeriodDo2026-RokuU2018-Rotsi->
45. Гаазька декларація міжпарламентської конференції з туризму від 14.04.1989 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_904
46. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089
47. Хартія туризму від 01.01.1985 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_640

48. Глобальний етичний кодекс туризму Всесвітньої туристичної організації. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/983_001
49. ЛІГА:ЗАКОН. Інформаційно-аналітична екосистема для бізнесу в Україні. Туризм. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ligazakon.net/lawnews/doc/EN162192-TURYZM?type=ep>
50. Мілінчук О. В. Стандартизація вітчизняних туристичних послуг в контексті європейської інтеграції / О. В. Мілінчук, Ю. О. Кириєнко // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки. - 2015. - № 2. - С. 169-174. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzhdtu_econ_2015_2_26
51. Офіційний сайт Міжнародної організації зі стандартизації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.iso.org/iso/iso_technical_committee?commid=375396.
52. Ткаченко Т.І. Стандарти у сфері туризму України: гарант безпеки ?!... [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.knteu.kiev.ua/file/NzM1OQ==/a62090dad929fa74392dbd1f81efa3e0.pptx>
53. Офіційний сайт КНТЕУ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.knteu.kiev.ua/blog/read/?pid=14098&uk>
54. Євроінтеграційний портал. Туризм. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://eu-ua.org/yevrointehratsiia/turyzm>
55. Агротуризм в Україні. Туристичний портал. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
- 56.
57. http://agrotourism.at.ua/publ/agroturizm_v_sviti/agroturizm_v_krajinakh_svitu/prigodnickij_turizm_ta_ekstrimalni_vidi_ekoturizmu/4-1-0-4
58. Інтернет-журнал «НВ-Style». Чому яхтинг доступний не лише багатим і знаменитим. Блог капітана з 13-річним стажем. [Електронний ресурс]. –

Режим доступу : <https://nv.ua/ukr/style/blogs/chomu-jahting-dostupnij-lishe-bagatim-i-znamenitim-blog-kapitana-z-13-richnim-stazhem-278767.html>

59. ДСТУ 1.7:2015 Національна стандартизація. Правила та методи прийняття міжнародних і регіональних нормативних документів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://metrology.com.ua/download/dstu-gost-gost-r/60-dstu/1146-dstu-1-7-2015>

60. «Українська правда. Життя.» Врятувати наші річки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://life.pravda.com.ua/columns/2017/07/6/225161/>

61. «Економічна правда». Новини. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.epravda.com.ua/news/2018/04/1/635573/>